

Динарска племена Немањинског поријекла

Снажна азијска најезда изазвала је кретања становништва на Балканском полуострву, а тиме и велике етнографске поремећаје. Поред осталог, она је прекинула упоредан развитак писмености код нашег народа са осталим европским народима, и свеопште просвјетљености која се тиче само помоћу писмености. Мало је остало писмених докумената о животу и раду нашег Средњег вијека и то само у млетачким и дубровачким архивима јер су с овима имале наше средњевјековне државе и трговачких и политичких веза. Из периода турске владавине има мало или скоро нимало што записано. За све то вријеме па до шумадијског устанка, остало је свих тих записа и натписа о шточем око 10.500 које је Љуб. Стојановић сабрао у своме зборнику под насловом „*Стари српски записи и натписи*“ (у шест књига на 2300 страница).

Народ је наставио своје живљење под сасвим другим политичким приликама. Највећи дио становништва повукао се у карсну „самотвору“ балканску тврђаву, у тешко приступачне динарске планинске урвине, како вели Владика-пјесник Његош у своме „*Горском Вијенцу*“:

„Што утече испред сабље турске,
Што се нешће у ланце везати,
То се збјеже у ове планине,
Да гинемо и крв проливамо,
Да јуначки аманет чувамо,
Дивно име и свету слободу.“

Враћао се народ тиме старој праславенској патријархалности. Формирала су се племена и братства и легенде и митови о њиховим родоначалницима, потомцима изгинулих косовских хероја. То племенско формирање Цвијић, у своме дјелу *Балканско полуострво и јужнословенске земље*, овако приказује: „... У сваком племену има по неколико старих сродних родова који чине племенско језгро. Око овог језгра су се груписали нови досељеници сасвим друкчијег порекла, образујући *братство*, и остаци старих племена. Дакле више су агломерацијом него сродством створена ова племена. Нови досељеници су пореклом из суседних области, поглавито из Метохије, са Косова, из Херцеговине, од Сјенице, као и из Босне и моравске Србије...“ (књ. II. стр. 53). На ово формирање динарских племена од знатног је утицаја био један догађај у средњевјековној Босни, пред њен пад, који су забиљежили дубровачки хроничари а на које данашњи историци не обраћају довољно пажње. У посљедњем деценију босанске државне самосталности бјеснио је у Босни страховит грађански рат услед чега се иселило 40,000, предвођено са 40 вјерских поглавица у државу Херцегу Стјепана. То је и био узрок срамном паду Босне без икаквог отпора. Исељено становништво укрстило се женидбама током стољећа са Захумљанима и косовским бјегунцима и формирала се тиме динарска племена велике животне снаге и експанзивности. Међу њима је било властеле немањићског поријекла („Постадоше лафи ратарима“ како вели владика-пјесник у своме „Горском Вијенцу“). По Јиречеку („Историја Срба“ књ. III. стр. 13): „Потомци споредних линија изгубили су се брзо међу племством, носећи обичан наслов жупана: жупан Димитрије, син краља Вукана, жупан Деса, син краља Владислава, или жупан Богдан и Радослав, синови кнеза Андрије Захумскога.“

За формирање племена и њихових братстава неопходно је потребно да настану прво легенде, а затим митови, а њиховим родоначалницима који воде поријекло од учесника у најепохалнијем нашем историјском догађају у косовском боју. Ти митски преци су вође и чувари племенски кроз историју. Њега чак и сањају пред судбоносне догађаје, као што су Озринићи, идући по вино о својој слави Св. Арханђелу пред историјско Бадње вече, сањали свога митског претка Озра.

Формирала се „вјера Обилића“ са видовданском етиком, по којој је „света освета“ и „ко се не освети тај се не посвети“. То је све изражено народним пјесмама, величанствене динарске дикције и љепоте.

Значај народних предања за упознавање наше народне прошлости. — Духовна наша култура развијала се стољећима помоћу усмене књижевности. Народ је своју историју учио из народних пјесама, уз гусле пјеваних, и усмених предања, предаваних покрај огњишта дугих зимских ноћи, у којима и није било свагда историјске истине. Формирала се народна вјера и народна философија историје. Кад је васкрсла Србија шумадијским устанком, добила је полета и историјска наука. Романтичарском схватању историје са слијепим ослоном на народна предања, ударио је глогов колац Иларион Руварац, творац модерне научне историје. Тај историјски прогрес наставила је плејада млађих модерних историка и то је много допринијело општем друштвеном прогресу. По кадшто би се падало у крајност ниподаштавајући свако народно предање, иако се у оскудици писаних извора осјећала празнина.

Вриједност народних предања и увиђање потребе, да се она и надаље сабирају, оживотворио је славни Цвијић са својом научном школом и организовањем научне анкете. Разумије се само по себи, да се не може поклонити потпуна вјера свим народним предањима. Као год што се из тоне (1000 кг.) рудаче, процесом рударских радова добије 7 грама чистог злата, па се сматра да се исплати радити — тако је и Цвијић научно аналишући сакупљена народна предања, строго критички рађено, пробрао и издвојио и дао синтезу свега тога у своме монументалном дјелу „Балканско полуострво“.

Већина народа, да очува своју индивидуалност, склањала се у неприступачне планине цијелог вијенца, названго „Динарске планине“ или „Динарске алпе“. Оне почињу од Велебита па допиру до Комова и Проклетија. Властеоске породице, лишене привилегија, почињу се плебеизирати, повраћајући се сточарском начину живота који расно освјежава. Њима долази све што је расно најкрепкије и најборбеније из Босне са својим искомски праславенским фолклором и тиме се формира најборбенији расни тип — Динарац са епским

еланом, поносан и заносан, сав у култу националних идеала, националног ослобођења.

Легенде и митови плету се око племенских предака. Посебну групу динарских племена сачињава неколико племена која доводе своје поријекло од Немањића и њихових „одива“ (женских из рода Немањића које су су поудале у властеоске родове). На читаве групе родова, огранака племена који доводе своје поријекло од Немањића, наилазимо чак и на тремеђи Сјеверне Далмације, Лике и Босанске Крајине са новим матичним гнијездом између Велебита и високе планинске косе назване „Динара“, која даје име цијелом систему балканских планина. Од тог новог матичног језгра расељавали су по свој Босанској Крајини, Хрватској и Славонији.

Поријекло становништва Старе Херцеговине, Старе Црне Горе и њених Црногорских Брда, испитала је детаљно организована Цвијићева научна анкета, само се очекује са великим интересовањем публиковање свих резултата из научно најинтересантнијих и најзначајнијих наших етнографских области: Пиве, Бањана, Никшићске Жупе, Мораче, Црногорско-Херцеговачког Грахова, Опутних Рудина. Одавна се указује потреба, да се на једно мјесто саберу записана сва народна предања о претцима једне групе племена, а која су разбацана по многим књигама, листовима и календарима, у ово 100 година њиховог сакупљања по народу. Тиме би се имао преглед и свих предања и њихових варијаната, неопходно потребан за даља прибирања таквих подагака о поријеклу племена. Овакав преглед предања и њихових варијаната био би најбољи подстрек и потстицај за њихова даља прибирања. Тај посао није за одлагање, јер ће предања посве да ишчезну ако их за времена не побилежимо. У том циљу доносимо и ми овдје преглед народних предања, прво о племенима која доводе своје поријекло од Немањића „одива“. Ова су народна предања имала и свој нарочити селекциони значај и била од велике важности по формирање извјесних етичких вриједности у међусобним племенским утакмицама, у историјском раду националног ослобођења и уједињења.

Племена од „свете лозе“ Немањића — Седам је Немањића владало 200 година с оца на сина, и изумрли су са Урошем. Мали број Немањића „одива“ (женских од рода

Немањића) удале су се за стране владаре и то: двије у Бугарску, двије у Византију, једна у Босну, једна у Хрватску, а једна за албанског поглавицу. Остале су се поудале за домаћу властелу и то није записано нигдје него је усновано у усмена предања код формирања племена. Династија која је дала првог српског просвјетитеља, Св. Саву по црквеним пјесмама „равноапостолног“, затим много владара светитеља сматрана је као „света лоза“ и „светородна крв“, па је свако динарско племе, у своме формирању, сматрало за част ако је када било орођено са Немањићима па макар и преко њихове девете „одиве“. То је знатно утицало и на формирање извјесних позитивних етичких вриједности и племенских особина. А гдје су споредни огранци Немањића династије, који су постали властела и под другим презименима јављају се на политичкој позорници. Нису изумрли ни потомци Кнеза Мирослава ни Краља Владислава. Писаног помена нема али им се траг познаје и губи се негдје у Херцеговини.

Пет племена брђанских, три српска а два албанска, доведе своје поријекло до Немањића и да су од петорице браћа, Српска су племена: Васојевићи, Озринићи и Пипери, а албанска Хоти и Краснићи. Прво ћемо да изложимо народна предања о поријеклу тих српских, а затим албанских племена.

Српска племена немањићског поријекла — Садрадници Цвијићеви на проучавању црногорско-брђанских племена, поп Богдан Јалевећ и Иван Протић, у своме раду *Васојевићи у Црногорској Граници*, који је штампан у *Насеља српских земаља* (књ. II. стр. 536), забиљежили су ово народно предање о поријеклу Васојевића племена:

— „Народно предање прича да су некад из Херцеговине, доселила на Кчево четири брата: Васо, Красо, Ото и Озро. Неки кажу да им је Пипо био брат. На Кчеву им се не допадне, те се крену даље, пут истока, да траже где ће се населити. Пошто је Озро био хром, и како још тада није било готово никаквих путева, он није могао путовати преко црногорских крша, те се устави код некаква богата човјека, чијом се кћери ожени. Кад су му синови одрасли, отјерају своју ујчевину и Кчево остане само њима. Тако су постали Озринићи.

По једном казивању, Ото и Красо су остали под Хумом Хотским, одакле се Красо преселио у Крастаниће,

а Ото ту остане. Други, опет кажу, да су сва тројица дошла на Ножицу, па се Ото и Красо вратили, а Васо с породицом ту остао. Лијева Ријека, у којој се Васо доселио, није тада била насељена.

О своме родоначелнику причају Васојевићи да је од Немањића; наиме Вукан Немањић имао је сина Костадина, Костадин Васоја, Васоје Стефана, Стефан опет Костадина, а Костадин Васа, који се у Лијевој Ријеци населио и од којег су Васојевићи.

Васа је с породицом дошао преко Вјетреника на Јаблан, и тај је нашао једног братоношког кнеза, с којим се побратимио и код његове куће оставио породицу, а он пошао заједно с побратимом кроз Лијеву Ријеку да разгледа земљу. Уз помоћ побратима направи кућу“

Поменути два испитивача у своме другом штампаном раду са насловом *Васојевићи у Турској граници* („Насеља“ књ. III. стр. 700), говорећи о насељавању Срба у жупи Будимљу, који су ту остали до Косова, наводи ово:

„После Косова ови се Срби иселе, због турског зулума, у Херцеговину, те Васојевићи и Будимље остану пусти. По једном предању, ови су Срби били од Немањића, па су преко Херцеговине дошли на Кчево и одатле се опет населили у својој старој постојбини, под именом Васојевићи.“

Др. Р. Вешовић у своме дјелу *Племи Васојевићи* (стр. 88) доноси ово предање за племенског претка Васојевића:

„ — Он је старином од рода Немањића, од краља Милутина, неки веле да је од Вукана. Од Вукана је Костадин, од Костадина Васоје, од Васоја Стеван, од Стевана Костадин (други), од Костадина Васо. Мало друкчије казује неки, како је Васо „од другог брата Краља Немањића“, и да су једно с Немањићима који су славили Св. Аранђела, исту славу коју славе Васојевићи. Многи с тога објашњавају како су стари Васојевићи благодарећи највише овој својој „жици од Немањића“ одржали своју „чисту крв“, свој „властелински сој“ и очували један „неподијељени род од Косова“. Отуда увјерење, да су прије српског државног слома преци племена били високо племство, а послје пада Немањића државе да су ти претци измицали у још слободне земље Херцег Стјепана,

ступили су затим до Приморја и због туђинаца, отуда прешли у горње стране Иван-беговине. По истом предању војвода Васо је био у блиском сродству са Херцегом Стјепаном“

Значајно је питање Немањића наследне породичне славе. Народна пјесма каже да је цар Стјепан славио Св. Арханђела. Да су Немањићи доиста славили Св. Арханђела, најјачи је засада овај доказ: Краљ Милутин је подигао себи задужбину у Светој Земљи, Палестини, и посветио је Св. Арханђелу, свакако своме породичном патрону. Мирко Королија, у чланку о *Манастиру Крки* у Сјеверној Далмацији („Политика“ од 3 априла 1933) наводи мјесто из Кончаревића хронике, по којој је био отац Руфин код Јелене, удовице Младена Шубића а сестре Цара Душана, овим ријечима:

„И побожни Руфин, којему стигоше из Свете Земље, из задужбине Краља Милутина, посвећене светим архангелима Гаврилу и Михаилу, три јеромонаха, од којих најстаријег остави као своју замену на двору благочестиве и христољубиве Јелене, а друга два поведе собом, оде, и недалеко „на рјецје Керцје, јуже њекогда називаху Птичија Рјека“, на истом оном месту, гдје је Св. Апостол Павао држао проповијед Далматинцима, сагради са својим побожним друговима ћелије. У једној, посвећеној „Собору свјатаго Архистратига Михаила“, на успомену палестинске краљевске задужбине, они се састајаху на молитву. Глас мину велик кроз православни народ „о подвигох и молитвије свајтиј мужеј сих“, и Јелена „посла богатија приложенија за свјати их милитвени дом“ који се с тим рашири и надогради у малу лавру. И, „благодет Божија бје на домје сем; и од тога времена он свегда бје, и до њињешних дни, убјежишче страждушчим и утвржденије свјатија нашеја Вјери“.

Ово народно предање, забиљежено пре више стотина година, и посвета Манастира цркве Св. Арханђелу, тим је значајније што у Сјеверној Далмацији и Лици постоји цијела група родова са славом Св. Арханђел која доводи своје поријекло од Херцеговине и до Призрена.

Историчар Јован Радоњић у своме дјелу: *Гроф Ђорђе Бранковић и његово време* (стр. 630) наводи мјесто из Бранковићеве, још не штампане хронике (III. 333) у коме

Цар Душан вели да сви буду весели на Архађелов-дан “, а затим истицање деспотово „да је и његова породична слава Св. Арханђел“ (V. 3272). Васојевићи, Озринићи и Пипери славе Св. Арханђела. Карактеристично је за Васојевиће, да су међу својим прецима имали име Аранђије. На једном споменику код Фоче забиљежено је да је стајао овај натпис : „Ово је гроб кнеза нашег Аранђије Васојевића, почтен витез у војводе Сандаља“.

И код неких исељеника у Шумадији остао је далеки рефлекс да су Немањића поријекла. Тако је етнолог Др. Јован Ердељановић у своме раду *Доње Драгачево* („Насеља“ књ. I. стр. 139) за породицу Остојиће у селу Лучанима (у пограничној области Шумадије и Старог Влаха), пореклом „из Заграђа од Призрена“, са славом Арханђелов-дан, навео ову примједбу : „Веле, да су од неког тамошњег старог племена Немањића“.

Албанска племена, сродна српским племенима немањићког поријекла — Поред предања код Срба, да су два албанска племена од двојице браће која су браћа тројици предака српских племена, постоји и код Албанеза слично предање. Руски учењак Павле Равински проучио је Црну Гору и написао велико дјело са насловом *Черногорија* у више књига. У своме краћем раду са насловом *Грађа за историју Васојевића* (у цетињској „Новој Зети“ за 1889 год. стр. 153 и 154) наводи књигу : H. Hecquard, consul de France a Skutari „Histoire et description de la Haute Albanie ou Guegarie“ Paris, 1859. По Равинскога преводу, доносимо то албанско народно предање :

— „Три брата Хасо, Колач и Васо, пошто су ушљед сиромаштине и гладних година, оставили Србију, а истодобно, да би избјегли неправде и зулуме, које су слабији подносили у то бесудно доба, — кренули су, надајући се на Бога заштитиника несрећних, у туђе земље, да нађу себи ново жилиште, или да изгубе главу. Они су повели собом и своје жене (ћеце нијесу још тада имали); свој мали пртљаг натоварили су на два коња; повели су 25 коза и мало друге стоке, да се ране млијеком од њих у течају читавог свога пута. Дани, нећеље и мјесеци су пролазили, а та породица, скитајући се тамо-амо, по незнатим путањама, кретала се напријед, не налазећи

удесна мјеста да се настани. — Зима се примицала ; они су могли погинути у леду и снијегу ; ријеке и тихи поточићи надошли су од киша и преграђивали им пут ; хране, како за њих, тако и за животињу, морало је скоро нестати, јер је наступило вријеме, када сва природа обамире. Сваки од њих мислио је о томе, али није смио казати другоме, бојећи се да не пану у очајање. Настала је ноћ, кад сваки човјек уморен путом, хита да успостави своје силе сном, али сан се није хватао њихових очију.

У осталом једне зоре, кад сунчане луче још нијесу биле позлатиле траву и цвијеће, када су росне капљице висиле као брилијанти на листићима, кад шева својом пјесмом храбри своје тиће и обећаје им, да ће сва њена брига бити да им у течају тога дана добави нужну храну; кад се најпосље, све живо спрема новоме животу са новим силама, — на западу, с оне стране р. Цема, браћа угледаше бијеле врхове Кома. Са те тачке они су могли погледати неизмјерни простор око себе. — “Ах! повикао је Васо, најмлађи и најмудрији од све браће — тај простор, кога виђу, та висока гора — мора бити крај нашег дугог и уморног путовања. Чини ми се као да нас та гора предусријета слатким осмјејком и дарива нам ново отацтво, нову колијевку за наше синове и наше ново покољење, које ће с временом бити силно и јако. Ти облаци, који се купе у подножју те огромне планине показују да је земља тамо богата и плодна. Тамо је воде изобиља; тамо поточићи као дивокосе скачу са литице на литицу и савијају се по равницама, дајући им храну и живот. Тамо ће пасти наша стада, која ће се размножити до безбројности. Тамо ћемо наћи земљу, која ће обилно наградити онога, ко је буде умιο радити“. — Ове ријечи охрабрише свију и они весело кренуше напријед.

Пролазећи по трудним путањима и кроз мрачне и густе борове шуме, они су најпосље дошли у пространу и богату долину, покривену ћилимом од зелене траве и

цвијећа угодног не само оку, него и мирису; она изрезана поточићима чисте и бистре воде, а њима за храну служи снијег на планинским врховима. Тамо, под сјенком старог дуба, они угледаше старца са дугом брадом и бијелим као снијег косама, који клечаше на кољена и узносаше своју молитву Богу. Његова величанствена фигура, благородни израз лица, на коме се јасно исказивала чистота његове душе, његово свијетло чело потицали су гледаоца на уважење и обожавање.

— Када су се они примакли, старац прекине молитву и упита их, ко су они и куда иду; на то му одговори најстарији брат Хасо, а посље тога старац им рече: „Ђецо, мора бити да сте ви добри људи, и зато вам Бог даје благослов; ви стојите на земљи, на којој нема човјечијег трага, али коју је рука Створитељева одарила даровима, којих више нигђе наћи не можете“. Затим хвалећи ту природу продужава даље: „Овдје ћете, о моји љубазни синци, наћи мир и провест ћете ваш живот у срећи и богатству, ако међу вама буде слоге, и ако будете избјегавали кавгу, која често бива у великим породицама, када нема мудрог и опитног старјешине, кога млађи поштују“. Зато им он савјетује, да се разиђу, и да Хасо иде на исток, к долини р. Цема; Колач-на сјевер. „А ти Васо, говори старац, — продужи твој пут по западном крају горе, на којој смо. Кад дођеш на пространу равницу, покривену травом и цвијећем, а око ње високе планине покривене снијегом, тада се устави и ту направи себи стан: тамо ћеш наћи благу климу и природу, која ће наградити твој труд и вјештину“. Колач захваљујући старцу на савјет, моли га да их не приморава на диобу, а ради тога, да се слога држи међу њима и да им буде старјешина. „Не, не, ђецо моја“, — одговара старац, „ја не могу више живјети међу људима, мој живот морам водити у самоћи и кајању, морам мучити и шибати моје тијело на колико ми божанска милост даде моћи, да би душа постала чиста и безгријешна, достојна да по вољи Господа мога заузме мјесто међу сретним становницима неба. Но не рачунајте да ја мрзим људе; нити је очајање, нити порочне страсти побудиле мене на овакав живот; — то је само мој завјет, кога ја морам тачно испунити

и само ме смрт од тога завјета ослободити може“. — Посље тога Васо се први ријеши да се покори старцу и упавиши на кољена пред старцем рече: „Оче! ми ћемо се растати; ми ћемо те оставити, јер нам ти то наређујеш, на кога полагамо сву нашу наду; сада нам дај твој благослов, који ће нас пратити и штитити у нашим новим жилиштима. Ти наш оче, непрестаји молити се за нас; ти, мислим, нећеш нас заборавити, је ли истина? Смилуј се и окрени кад год твој поглед к тим странама, куда ми идемо, да се настанимо. Кад се облаци дима са олтара, које ми подигнемо, управе к небу, саједини и ти твоје молитве с нашима, да буду Богу милије и угодније.“ — За тим се браћа растадоше плачући како један за другим, тако и за старцем.

Једанпут сунчана свјетлост још није била обасјала земљу, а на истоку се показала нека необична свјетлост. Та појава била је нова за свакога; на небу се направи круг, иза којег летијаху искре као кад пламен трепери на вјетру. Појава та показала се у земљи, ће је живио Хасо. Прошло је већ двије године од како се браћа расташе са старцем и све њихове бриге да га нађу осташе узалудне, Кроз пет мјесеца он се упокојио у крилу Господа, али о смрти његовој нико није знао ништа.

Хасо, рачунајући свјетлост за неко привиђење позове жену ради вишег увјерења у ту чудесну свјетлост, која је сијала на истом мјесту све са вишом силом и јакошћу. „Ох! повика он, — ово је заиста некакво чудо, то је знак за којим се ми морамо упутити. Срце ми говори, да то морамо учинити. Идимо!“ Они иду и налазе на том истом мјесту човјека, који лежи на постељи од сламе, глава му је почивала на каменом подглавачу; ођевен је био у црне хаљине од простог сукна; у рукама прекрштеним на грудима, налазио се мали крст од црног дрвета, извезен танким златним кончићима, а тим је било претстављено страдање Хистово; близу њега налазаху се бројнице. Испод сјенке дрва, које се бјеху навиле над њим као да би хтјеле заштити тјело од непогоде, прелијетаху разноврсне тице и чујаху се мелодични звуци њежни и пријатни, као да поје хор небеских анђела. Лаки и пријатни мирис долазио је од тијела; мирис тај

није био налик на оне мирисе, које љуни умију добијати од цвјетова, то је био мирис који је кадар занијети и опојити, и који баца душу у неки изванредно слатки екстаз. Свјетлост је окружавала главу покојника, али то бјеше нека свјетлост необична, налик на ону, која бива на полусиму при заласку сунца. Но ко је тај смртни, који је окружен са толико чудеса и који неће да се пробуди, да ужива толика блаженства? Далеки глас одговорио је: „То је пустињак Кома, чија се душа, захвалећи његовим светим дјелима и подвизима, сада налази у царству небеском међу светитељима и угодницима Божјим. Подигни на том мјесту храм, споменик тврди и трајни, па нека људи долазе у њега, да прослављају св. Ивана књаза из босанске краљевске породице, који се одрекао свијета и посветио се Богу и чије врлине и побожности побиједише лукавство ђаволско и злобу људску“.

Ровински истиче, да има много фантастичнога у овоме предању. По народној философији „није ништа без ништа“, па према томе и из овога ће се моћи критичном анализом да издвоји и нешто историјске истине.

Њемачки учењак **Dr. Johan Georg von Hahn** у својем делу **Albanesische Studien** (1854) наводи ово народно албанско предање које доносимо по преводу Ровинског („Нова Зета“ за 1889 г. стр. 239 и 240):

— „Родоначелник Хота и Трепчана био је неки Кећи (**Ketschi**), за њега се не зна одкуда је, али по претпоставци аутора он је био Арнаут, јер његови потомци (Хоти, Трепчани?) говоре арнаутски, а уз то су и вјере католичке.*) По народноме предању Кећи је побјегао од турског зулума у словенске земље и то баш тамо је данас живе Пипери. Он је имао 6 синова: Лазара, Бана, Мркоту, Кастра, Васа и Пипера. Кад су одрасли, један од њих убије у некој свађи једног старосједиоца и ушљед тога морали су сви да бјеже. Отац пак због старости није могао да бјежи, а заустави код себе и најмлађег

*) То је веома слаб разлог, јер су Хоти до скорог говорили српски. И сада близу Ђаковице живе око 20 породица, које су се подавно преселиле из Хота, па још до данас говоре српски и вјере су православне. Међу затрепчанима има породица чисто арнаутских, а има и Куча и Црногораца.

сина, који је такође био слаб и хром. Зато он замоли братство убијенога да му опросте. Они му опросте и допусте, да задржи код себе најмлађег сина, те су од њега и постали Пипери. Остали се населе у Трепчанима (Загребач?).

Мркота је више волио уживање и лак живот, него слободни скитнички живог у горама и пресели се на равницу за два сата на запад од Подгорице, где се његови потомци и до данас зову по његовом имену Мркотићи (Мрке у Пиперима на сјевер од Подгорице?); они су такођер Славени и православне вјере. — Они што су остали у Трепчима пострадају једне године од неродице. Жито је родило само у равници око Бијелога Дрима. Двојица млађе браће одоше тамо. Кад дођу у Пећ, нађу у хану двије лијепе ђевојке, које исто бијаху дошле да купују жита. Момци се допану ђевојкама и почну их распитивати ко су и куда иду, а за тим реку за себе, да су оне јединице кћери богатих родитеља и да би они, кад би се оженили с њима, добили богато наслједство и толико земље, да би доста било не само за њих, но и за њихову већ ожењену браћу. Момци одговоре да не знаду, да ли ће се браћа на сеобу сагласити, јер иако живе одијељено од оца, опет су тако близо, да се могу често гледати; најпослије ријеше, да се сва четири остала брата ту састану и заједно ријеше. Браћа дођу у Пећ и у реченом хану нађу родитеље ђевојачке и с њима крену њиховим постојбинама.

Једна је ђевојка била из Рјечице (Redschitza мора бити злорјечица) и избере себи за мужа Васа, од којег су Васојевићи, који су по ријечима аутора познати као разбојници и не даду пролазити караванима из Гусиња, Бјелопоља и Рожаја. Они се дјеле на горње и доње: први живе око Ријечице, која пада у Лим, а други се населе у Лијевој ријеци, зато се и зову Љеворијечани. У старину Лијева - ријека није била насељена; но многи од њих, што су били најприје насељени на Ријечици побјегну од туда од Турака и тако се насели Лијева — ријека, а после кад су Турци почели мање наваљивати они се поново упуте на Рјечицу.

Друга ђевојка била је из Дукађина, близу Баковице; она је узела Кастра, од њега произлази **Kastrovich** (Крастенићи?), који сви говоре арнаутски, а по вјери већина их је мухамеданаца. Лазар, Бан и Кечи осташе у Трепчу и после се подијелише.

У оба ова предања видимо, да је узрок сеоби зулум од освајача Турака; а сличност ова два предања код Срба и Арнаута даје нам с једне стране као неко јемство за њихову истинитост, а с друге показује нам, да је ту била и смјеса између двају племена, Срба и Арнаута, кад их је ујединила једнака судбина и једнака мржња против Турака кад још није међу њима било вјерске разлике“. —

Војвода Марко Миљанов у својој књизи „Живот и обичаји Арбанаса“ наводи да се Кећо два пуга женио. Са првом женом имао је синове: Озра, Васа, Краса и Пипа, а са другом Ота и Бача (наведено по Вешовићевој књизи „*Племе Васојевићи*“ стр. 96 и 97).

Разматрања професора Ердељановића о тим племенима — Професор Етнологије на Београдском универзитету и академик, др. Јован Ердељановић у својој етнолошкој студији *Постанак племена Пипера* (једног од пет племена које изводе своје поријекло од Немањића), штампаној у *Српском ЕтнографскомЗборнику* књ. XVII. дао је преглед свих тих предања о поријеклу племена који своју старину вежу за Немањиће и пропратио их са критичким разматрањима, строго научно. Преглед свих тих предања и њихових варијаната, критички размотрених, доносимо као неопходно потребан ради даљих сакупљања варијаната, уколико нису већ записана и где штампана.

(1) Пошто је размотрио од чега је племенско име Пипери и да је од надимка Пипер, Пиперко, који означаје малена и хитра човека (малишана, малишу), и да је доцније уобичајено и као крсно лично име, прелази на критична разматрања о броју браће и вели:

— „Ово *старинско предање* о неколицини браће — Пипу, Озру, Васу итд. — од којих би постала нека садашња српска и арбанашка племена, већ је на толико места у књижевности испричано, да га је излишно овде понављати. Поменућу само, да има неких разлика у поје-

диноस्ताма Тако неки, и њих је највише, наводе предање, да је било петеро браће: Пипо, Озро, Васо, Красо и Ото (т. ј. Хото); по једном арбанашком предању било их је чак шест и неки се од њих зову друкчијим, арбанашким именима (b. J. G. v. Nah : „Albanesische Studien“ стр. 185-188; тако и Gorčević: „Oberalbanien“, стр. 573); по другом брђанском предању било их је само тројица: Озро, Пипо, и Васо (нпр. Р.: „Пјесме из Васојевића“, у „Црногорци“ за 1884, бр. 6., стр. 46; или Ровинског „Черногорија II, 1, стр. 29 и 92; и др.) а васојевићко предање узима четири брата, а за Пипа се не тврди поуздано, да им је био брат (Б. Лалевић и Ив. Протић: „Васојевићи“, Етнограф. Зборник, V. стр. 536).“ - (стр. 323)

(2) Затим узимље Ердељановић у разматрање и предања одакле су та браћа кренула, па вели:

— „Даље се још особито казивања не слажу у томе, одакле су могла бити досељена та браћа. Једни кажу, да су били из Старе Србије: од Шар-планине (као у Ровинског, на помен. месту) или „из Дукађина“ (пећска нахија“, код помен. Р.: „Пјесме из Васојевића“); по другима су били из Херцеговине (Лалевић и Протић: „Васојевићи“, на наведеном месту); у Катунској Нахији, нарочито код Озринића, казивали су ми највише, да су били из Босне; итд.“ — (стр. 323).

(3) Иза тога излаже предања и о времену када су та браћа кренула, пропраћа то са неколико својих критичких напомена и вели:

— „Ни по времену у које узимају да су та браћа живела, предања се не слажу: по једнима — и њих је највише — то је било у врло давнашње доба, које се не може ближе одредити; а по другима та су браћа живела у време турског завојевања: по паду „српског царства“ или по освојењу Босне и Херцеговине, итд, и склонила се у Брда испред Турака. — А исто је такво неслагање и о месту, са кога се узима, да су се та браћа разишла на разне стране: једни веле да су се разишли из Пипера; други кажу, да су дошли најпре на Кчево, па ту остао Озро, а остали пошли даље; итд. —“ (стр. 323 и 324).

(4) После тога етнолог Ердељановић узимље у критичка разматрања и предања која је он сам забиљежио, испитујући пиперску племенску област, и вели:

— „У самим Пиперима слушао сам два различна казивања. Али на жалост оба та казивања имају један недостатак, који им одузима вредност оне првобитне старине, коју су морали некад имати. Тај је недостатак у овоме. Пре дванаест до тринаест пасова почели су се у Пипере досељавати из Лутова у Братоножићима потомци једног јаког братства, које је уз то и знатног рода. Они су успели, да се населе готово на свима деловим данашње пиперске области и тако су се намножили, да сад чине најјачу сродничку грану у Пиперима. Ти су досељеници имали међу својим прецима једнога, који се звао Пипо Николин, а који је живео пре тринаест до четрнаест пасова (Ј. Ердељиновић: „Братоножићи“, стр. 509). И једно то што се он звао Пипо — пуним именом: Пипер — а друго што су ови његови потомци услед своје јачине и многобројности постали главним претставником племена Пипера, они су и само племенско име, „Пипери“ присвојили себи и сматрају себе за праве Пипере. Све пак староседеоце они зову „старима“ „старим свијетом,“ и „Лужанима“. Да они немају право звати себе правим Пиперима, имамо јасан доказ у томе, што је њихов предак Пипо Николин живео тек пре од прилике 350 година (13 до 14 пасова по 25 година), дакле око средине 16 века, а ми имамо сасвим поуздан писани податак, да се племе Пипери звало тим својим именом још у средини 15 века“. — (стр. 324).

(5) На основу свега горе изложенога приказује Ердељиновић процес постанка и развика племенског и вели:

— „Ну ова „јачица“ пиперска присвојивши себи на силу старо племенско име учинила је насиље и старим предањима о постанку племена Пипера. Староседеоци пиперски, којих има још и сада приличан број, истина вазда поричу тим дошљацима право да се само они сматрају Пиперима и енергично одбијају од себе називе „стари свијет“, „Лужани“ и др., које сматрају за погрдне. Та распра око порекла је бивала шта више и повод споровима и оштрим сукобима, па је због тога било једном „давијања“ (жалби, поглавито црначких) и пред кнезом. Али крај свега тога пиперски су старинци учинили знатан уступак јаким и угледним браћавима лутовских досеље-

ника, од којих су, као што смо видели, у последњим столећима редовно биране и племенске војводе и друге старешине. Староседеоци су наиме гледали, да доведу своје претке у неку — тобожњу — сродничку везу са претцима тих нових „Пипера“, а и ови су им сами ишли у томе на руку. Мања староседелачка братства примила су и крсно име лутовских досељеника, да би се са њима што више изједначила.

На тај начин је дошло до тога, да се старо предање о првом претку племена Пипера, које је без сумње и онако било тамно и неодређено, спојило са предањем о прецима лутовских досељеника. И тако у садашњем казивању пиперском о претку „Пипу“ има поред сасвим поузданих, одређених података, који су му дошли из лутовског предања, још и таквих података, који су му несумњиво додати из неког старијег предања“. — (стр. 324 и 325).

(6) Као допуњу томе излаже Ердељановић предања о тим племенима која су забиљежена у Црмници, у Старој Црној Гори:

— „Једно је казивање пиперско; које се поглавито прича у Црнцима, да је Пипо имао четири брата: Оздра, Васа, Ота и Краса; и да су се они у давнашње доба, не зна се кад, разишли из данашњих Пипера, а Пипо да је остао и населио се више предела Мрка или у селу Свиби. Од Пипова потомства су сви Пипери, па и староседеоци у Црнцима (које иначе сви сматрају за „Лужане“) ку од Пипова унука, Андрије. — Ово главно казивање појединци измењују или допуњавају са још понеким појединостима или сасвим на свој начин, нпр. да је Пипо био војвода Ивана Црнојевића; да је и Брато предак садашњег племена Братоножића, био брат Пипов, али само по оцу, а не по мајци; итд. Друго је казивање, да су четири брата — Пипо, Озро (или Оздро), Васо и Ото — добегла испред Турака из неке од источних српских земаља у Брда и одатле се разишли на разне стране, те Пипо дошао у Братоножиће а његови потомци прешли у садашње Пипере. Једни (а међу њима и добар паметар, старац Вукић Симов Ђурковић из Завале) кажу, да су поменута четири брата били синови Николе Гојкова, који је из Пирота утекао од Турака и дошао најпре у Ком, па затим стојао неко време по Лијевој Ријечи и на планици Ножици (у данашњим Васојевићима) и најзад прешао у Братоножиће у Змијинац. За то време су му се три сина преселила у друге крајеве, а Пипо се настани у Лутову. Други опет vele, да су поменута четири брата добегла од Призрена отприлике „по Косову“. А старац Радоња Радевић (Петровић) из О-

жега казивао ми је, да су та браћа били унуци „бана Страхине од Косова“ чији је син, „бан Здринoje“, пребегао у пределе данашњих Васојевића и „пауо на Лопате“. Од његових синова Пипо је са Лопата прешао у Братоножиће у Лутово. — Сви пак приповедачи настављају даље на овај први део свога казивања предање о гранању лутовских брестава како њих што су остала у Лутову тако и оних што су се преселила у Пипере. А то је предање већ сасвим ново, и о њему ћемо говорити даље, у одељку о новим досељеницима.“ — (стр. 325 и 326.).

(7) Завршујући разматрања са тиме да има 14 старих брестава Пипера са 218 домова и о свему томе даје Ердељановић овај научно значајан закључак:

— „Из њога што смо навели; види се јасно; како сад у (самом народу у племену Пиперима нема нимало поузданих и рагласних предања о постанку и о првом претку или о првим претцима тога племена. Може се веровати само толико, да у наведеним казивањима има и остатака од врло старих предања, од њих која се односе још на старо племе Пипере. Нису од малог значаја за ово питање и два стара предања. Једно је од њих оно опште познато и јако распрострањено брђанско, црно-горско и северно-арбанашко предање о **неколицини** (тројици, четворици или петорице) **браће** од којих су данашња српска и арбанашка племена: Пипери, Озринићи, Васојевићи; **Краснићи** и **Хоти**. Као што смо и напред нагласили, у овоме предању, свакако има нечега стварног. А овде вреди нарочито истаћи, да је врло знатно, што сва три српска племена — Пипери, Озринићи и Васојевиће — **славе** Св. Арханђела и што сва три имају називе начињене од личних имена (од Пипер, Озрјен и Васоје). — Друго је старо предање, које је очувано у самим Пиперима; да се је „**Пипо**“ **предак свих Пипера**, био настанио више Мрка или у Свиби. Можда је и то предање очувало тачну или приближно тачну успомену о месту становања пра

вог праоца оног језгра, из кога се после развила најстарија сродничка група под именом Пипери. И данас је у Мркама свеколико становништво врло старо, и што је још нарочито знатно; све су Мрке заједничког порекла, и нису се све до пре четрдесет и пет година никако међу собом узимали. И само име Мрке постало је очевидно по називу или по надимку неког српског браства.

Према свему што смо до сад изнели излази, да **племена Пипера није било пре српског насеља, него да су га тек Срби основали и дали му име,** — (стр. 326, 327 и 413.).

На завршетку главе о племенима која изводе своје поријекло од мушке линије Немањића додати ми је само још и ово. У племену Братоножићима (црногорско-брђанској племенској области), одржава се једно народно предање о претку Братоногу да је од унука Деспота Ђурђа Бранковића, а по другом предању да је био брат оне тројице браће од којих су Васојевићи, Озринићи и Пипери. Деспот Стеван Лазаревић, не имајући сина, одредио себи за наследника сестрића Ђурђа Бранковића и он је постао владар преосталих дијелова средњевјековне Србије. Тада су почели хроничари и летописци да изводе поријекло Бранковића од Немањића и то од Вукана, сина Немањиног, од којег је и Милица косовског Лазара, баба Деспота Ђурђа Смедеревца. Да ли је истинито то поријекло или потече из тежње да се истакне старост династије и њено „светородно“ поријекло и „светородна“ крв од Немањића — а старији су Немањића везивали за Цара Константина — тешко је то данас установити. У народу нема предања да је династија Бранковића од Немањића и зато се нећемо тиме овде ни да бавимо.

Племена чији је предак од „одибе“ Немањића

Кад се пажљиво узму у разматрање сва сабрана народна предања о поријеклу динарских племена и легенде о њиховим племенским прецима, могу се међу њима јасно разабрати и издвојити четири племенске

и братствене формације чијег је претка родила или „одива“ Немањића или кћи „одиве“ Немањића. Једна се етничка формација сматра као посебно племе, а то је племе „Никшићи“. Три су као саставни дијелови других племенских области, а то су Копривице на Бањанима, Мрњачевићи у племенској области Кучима и Косовчићи у племенској области Дробњацима под Дурмитором. До-нијећемо кратак преглед свих сабраних народних преда-ња о њиховом поријеклу и то прво о Никшићевом пле-мену, а затим о Копривицама, Мрњачевићима и Косов-чићима.

Племе Никшићи — Племенска му је матица Ник-шићка Жупа на Старој Херцеговини. Иако је племе расељавано и преко Санџака, по свој Шумадији и по свој Босни и на тремећи Сјеверне Далмације, Босне и Лике, очувала се свијест о племенској заједници и ода-ност племенској слави Св. Луки. Податке о старини пле-мена Никшића имамо записане од ових књижевника: Симе Милутиновића-Сарајлије, Вука Караџића, Деме-тра Тирола, Архимандрита Нићифора Дучића, Атла-сија Пејатовића, Радоја Ускоковића и Андрије Лубури-ћа. Кратак преглед свих тих сабраних предања доноси-мо, по хронолошком реду записивања и објављивања, и јасно се из свих види везаност за Немањиће. Два огран-ка Никшићског племена издвајају се, а то су Ровци и Требјешани; ови други названи по брду Требјесу у Никшићкој Жупи.

(1) Податак Симе Сарајлије. — Пјесник Симо Ми-лутиновић-Сарајлија од огранка Никшићског племена Роваца. Ту скоро објављен је један дио његове аутоби-ографије у Правди београдској (од 23 IX 1936 стр. 8 и од 24 IX 1936 стр. 7). Милутина оца Симића дају на Ђурчијски занат у Сарајево и то Хаџи Јовану (Селаку). Старац од 100 г. Драгутин, брат прамдједа пјесникова, предајући Селаку Милутина, унука свога брата Милу-тина, предаје му и породични аманет из кога се јасно види наслеђиван, кроз стољећа, породични завјет да се међу њима одржавају Немањића имена: Симеун, Ми-лутин и Драгутин. Тај драгоцен податак из Сарајлиј-не аутобиографије доносимо, од ријечи до ријечи:

— „Ово сам ти Хаџо; предао и повидио аманет божији, а када ћу ти још изручити аманет моји родитеља који је како и божији; барем једноме мени, а уздам се и теби колико' побожнику и књижевнику, када су они већ у гробу и што не ријеч, тамо негђе поближе Бога. Један завет имамо ми, наша кућа, од искона Светом' Симеуну, да му име његово вазда у нашем роду хранимо и наднемамо, што је некада у нашије прађедова кућу Немања први од свога постанка пак и царем радо и доходио и бањо се како у својој, зар су била у суседству њихове куће, или село. Пак имадем и други завет од моје старине, што нам је прабаба Дробњака учинила и оставила, кад се дома у свој род обудовивши вратила су двоје блазнади Драгутином и Милутином из некакве Будимље, где јој је муж њен био посим деорјанином у Краља Драгутина Урошића, који је ту живео сам себи, пошто је млађему брату Милутину царство, круну и господство уступио и предао својеволјно. За спомен праби и свесрдни својета великога добротеора иста наша прабаба, кад јој Бог дао у преом рођењу и близанце и обоје мушко, наде не им имена исте окружене браће с тим заветом, да се и та оба ка' и оно прво име у њену породу и племену најприје надевају и чувају, докле год јој устраје домовина и породица. Ја мислим да лије згорега старе завете држати, но и дужност их је барем за спомен своји старије у аманет и својим потомцима предавати и препоручивати, да их како су наши стари, колико светињу поштују и одржавају пак ће и сами Бог њима бивати свемилостив те и особито пригледати и умножавајући их подржавати, да трају дуго и добро на свијету овоме до саме једнога Бога воље и милости.”

„Милутин ми је сада у тринаестој години; по тако ти наше љубави и Ришћанске вјере и јединога Стеоритеља непуштај га никуда од себе и своје куће барем до двадесете његове године, док извикне добро занат, и док се опаше снагом и разумом, а од посла га и труда, и пута никад никаква не штеди

до послѣје двије-три године. Па када одрасте до тога, да занат изучи, и од тебе изађе, да о себи ради и живи, а ти му кажи насамо, све ово што сам ја сада теби, нека и он, ако га Бог поживи стари завет наш зна и држи толико тврдо и верно, колико је рад имати среће и милости Божије у своме животу, па да га и он свому породи предаде и препоручи."

(2) Податак Вука Караџића — Познато је да је Вук Караџић, скупљајући народне пјесме по народу, по који податак забиљежио и о скупљачима својим и о гусларима од којих је пјесма записана. По слави Св. Луки јасно се може да разабере да је наведени гуслар поп Филип од племена Никшића. Тако Вук у предговору своје збирке **„Српских народних пјесама“** (држ. изд. књ. I. стр. XXIII), говорећи о онима од којих је биљежио пјесме, вели ово;

— „Покојни Васа Поповић, бивши главни кнез нације Пожешке, послао ми је у неколико пута око сто написани табака јуначки песама, које су, као што се види, писала четири писара. Највише и је писао неки **Марко Немањић**, син попа Филипа, бившега за Кара-Ђорђејина времена војводе у називи „Новопазарској“. Под текстом је ова значајна напомена: „Поп Филип је био знатан певач; а у гусле ударати, може бити да нико није знао боље од њега (и умро је готово с гуслема у руци: 'о његовом крсном имену, о Лучину — дне 1820 године — кад је он у вече седио, те ударао у гусле и певао, окрне се пиштољ некога од његових гостију, који је поред њега седио, те га убије); а и Марко је врло добар певач“.

(3) Податак Деметра Тирола. — Један огранак Никшићког племена са називом „Требјешани“, по брду Требјеси, иселио је у Русију 1814. г. Године 1842 изашла је у Београду књига од Деметра Тирола са насловом: **Казивање стари Требјешана** Примјерак једини те књиге у Сарајеву има у библиотеци Института за испитивање Балкана у Сарајеву (после рата припојеног Земаљском музеју), али је оштећен лист ондје гдје говори

о племенском поријеклу. Доносимо то мјесто макар и оштећено. Из оштећеног мјеста може се само разабрати да је Никша од Немањића и да му је био ујак Краљ Стеван Вулкановић. Очувано је ово:

„Ко је с ујаком Краљем Стефаном Вулкановићем зидао Дољ-Морачкиј манастир Успјенија Пресвете Богородице. У селу Кртолама има једна велика гомила, која се и данас зове Никшина Главица. Ово даје повод мислити, да је Никша или да су његови потомци владали негда свим овим мјестима”.

(4) Податак Нићифора Дучића. — Архимандрит Нићифор Дучић забиљежио је предање о Никшићима са насловом: **„Народно предање о Никшићима”** и оно је штампано у календару **Нови Требевић** (Сарајево) за 1892 г. (стр. 45) са овом напоменом:

— „Старци у Никшићима и Жупи Никшићкој причају, како су Никшићи прозвани по Никши. Прича је мутна али је оригинална; те сам је записао онако, како сам је чуо од Шога Николића, сердара и сенатора жупског у његовој кући у Ливоровићима 1865 год. (Налично предање има у књизи „Казивање стари Требјешана”).

Само предање гласи:

„Никша је био родом из Кртола у садашњој Боци. Отац му се звао бан Илијан. Илијан је владао том покрајином. За њим је била сестра цара српскога Шћепана. Илијан је био додијао народу у тој приморској области. Народ се заплаче на њ цару Шћепану. Цар пошаље своје људе да бана Илијана и његов траг затру. Међу њима се нађе један душеван човек, те сачува банову жену, а цареву сестру која је била трудна. Одведе је у Призрен (?). У Призрену роди сина. То цару јаве. Цар заповједи да сестра његова донесе сина преда њ. Па, кад видје дијете рече: „Ништа!” — Тако му је говорила зато, што је још туговала за својом домовином. Цар јој рекне: „Није то ништа него је мој Никша”. Никша узрасте и књигу научи у цареву двору, а мати му умре. Били су у Призрену у цареву двору још и Бијели Павле и Пипо. И они уз-

расли и книгу научили у цареву двору. Цар их да краљу на службу. Краљ се дигне да прегледа ову земљу. Поведе их собом сву тројицу. Ова је земља тада била без народа пуста. Краљ заповједи овој тројици да се ту населе. Бијели Павле изабере Лушко Поље; по њему се прозову Бијелопавлићи; Пипо изабере Стијену и по њему се прозову Пипери; Никша изабере Оногошт и Жупу и по њему се прозову Никшићи.

Никша роди 7 синова: Дмитра, Ливера, Гојка, Лазара, Бјелоша, Васиља и Ђура. Од Дмитра су Требјешани, од Ливера Ливеровићи; од Гојка Ровчани; од Лазара Кучи; од Бјелоша Бјелашани; од Васиља Васиљевићи, а од Ђура Заграђани.

Горње Оногошко Поље било је тада под влашћу бана Угрена; Никшини синови ударе на Угрена; војску му разбију и њега убију. Тако завладају том земљом.”—

(5) Податак Атанасија Пејатовића. — Цвијићез сарадник Атанасије Пејатовић (са псеудонимом Петар Мркоњић) у своме раду **Средње Полимље и Потарје** („Насеља” књ. I. стр. 318 и 319) говорећи о једном огранку Никшићког племена, наводи и легенду о њиховом претку, коју доносимо:

— „По њихову (казивању) воде порекло од некаквог Никше, који је био слуга у манастиру Морачи код Стевана Дечанског (оде се мисли на Стевана, сина жупана Вукана, који је зидао манастир Морачу) заједно са још двојицом: Томићем и (другом не знају име). Једнога дана позове краљ Стеван жене ове тројице слугу па им рече: да свака од њих кад хтедну спасати, стави мужевљеве обојке под главу, па сутра да му причају шта су те ноћи усниле. Сутра дан му Томићева жена исприча како је снила: да мете манастир, а краљ јој прорече да ће јој то сви у кољену радити, па, веле, да заиста и данас то раде; жена оног другог исприча како је снила: да меси погачу за манастир па и њој краљ рече, да ће јој сви у кољену то радити манастиру; напослетку кад дође ред на жену Никшину она се

застиде, те кад је краљ и поново опомену да прича, она му каза: да јој је муж издро утробицу и разнео по целом свету на све стране. Краљ јој прорече да ће јој се род разродити и по целом свету развићи. Од рода овога Никша (по коме се и варош Никшић овако прозвала), веле Војиновићи да и они воде порекло. Најпре су становала три брата на брду Мљетичку код Никшића, па се један од њих крене на Равној Ријечи код Бијелога Поља, где му и данас има потомака, други брат оде јужно Котору где се покатоличи и од њега су которски Војиновићи, а трећи брат оста на огњишту, па се доцније од његова рода једни одеојише и одселише преко Таре у Премћане и у Вишњицу до Подгоре. У Вишњици их данас нема никако јер су 1876 године сви изгинули од Турака, а имања им запустела”

(6) Подаци Радоја Ускоковића. — Професор Радоје Ускоковић дао је преглед свега што је сабрао о племену Никшића, у своме раду: „Исељени Никшићи”; а који је штампан у „Зборнику радова посвећену Јовану Цвијићу” (1924). Унио је ту и много својих допуна и разматрања, између осталог и двије варијанте легенде о племенском претку Никши. Прву варијанту, која се је већ развила у митос, забиљежио је од храброг калуђера манастира дреничкога Девича, Теофана Ђоковића (убио га Арбанаси 1915 г.) и она гласи:

— „Никша, веле, био слуга код цара Ирода” кад су се ради славе „дијелили свеци”. Никша узме славити Лучин-дан, јер је „служио евангелиста Луку”. Никша доцније сазида себи дворцац и ожени се кћерком Иродовом, која прве ноћи усни да ју је Ирод распорио и црева јој растурно по целом свету. Цар јој сан протумачи да ће јој се пород растурити по целом свету, унуци јој постати владари, а Никша царовати „двиста година”. Ирод тада прокуне све Лучинце да се међу собом не узимају”.

Ускоковић, излажући предања о једном огранку Никшићког племена у Новопазарском Санџаку, од којих се једни презивају Војиновићи, наводи и легенду о Никше, очувану међу њима:

— „Кажу да је Никша био слуга у Морач. Манастиру код Стевана Вукановог и по Стеванову тражењу жена му стави пред спавање мужевљеве обојке

под главу и сутрадан исприча да је уснила, како јој је муж раздерао утробу и разнео по целом свету; краљ јој објаснио да ће јој се пород развићи по целом свету". —

Ускоковић овако излаже разграновање Никшићког племена у најстарије еријеме, по одржаном предању у племену, чак и код најстаријих исељеника.

— „Никшин отац Војвода Илија, ожењен Ђерком Немањиног сина Вукана, живео је у Боци у крталском селу Гошићу где је имао цркву посвећену Св. Луки, која и сад постоји. После смрти Вуканове Илија није хтео признати власт шурака Стевана, и од њега се одметне, овај га савлада и погуби, а сестру „бремениту“ доведе к себи у Подгорицу, где роди сина Никшу (Нишу). Овај одрасте код ујака започи се у ујаковој задужбини Морачком Манастиру и постане управник никшићког краја на место неког Бана Угрена, чијих потомака има сада у никшићком Горњем Пољу (славе Мартин-дан и Савин-дан).

Никша је живео у Никшићкој Жупи у селу Заграду. Убили су га хајдучи на оближњој плачини Малој Лукавици, где се и данас један побијени мрамор зове Никшин Киљан.

Никша је у Никшићкој Жупи затекао старинце Ртокуновиће, који су били од старог зетског племена Лужана и сад их има на 40 кућа у жупском Старом Селу.

Од Никшиних пет синова доводи порекло племе **Никшићи, насељено** сада у 13 села Никшићке Жупе, и из њих расељено по селима Никшићког Поља. Од Крсте су Војводићи у Требјеси, од Бјелоша становници села Бјелошевине, од Оливере село Драговољићи, од Лакете становници Кута и Заграда и од Влајка који је убио неког разбојника и побегао у судно племе Ровца, доводе порекло велика Ровачка братства: Булатовићи и Влаховићи. Сви Никшини потомци славе Лучин-дан и преслављају Петров дан. Из Жупе спустили су се Никшићи у Никшићко Поље, које су до 15 века насељавала поглавито два братства: Угреновићи и Риђани. Ова стара братства

све су више потискивала и до краја 19 века готово се сасвим раселила, особито на Гласинац у Босни, по Херцеговини и Западној Србији (Насеља XII, 38 и 39)."

Насељавање Никшића, из Никшићке Жупе и Никшићког Поља, Ускоковић је овако приказао:

— „Исељавање Никшића почело је од почетка 17 века, после њихових неуспелих буна против Турака, а сасваком га је било и раније. Исељавање се је наставило у великој мери кроз цео 17 и 18 век, нарочито за време великих сеоба нашег народа под патријарсима и аустријско-турских ратова тога времена. Никшићки крај је у тим догађајима много пострадао. Досељачке многих муслиманских породица у варош Никшић још више је појачало ово исељавање Никшића, сукоб муслимана и православних од Никшићког Поља је тада створио „страшно вихориште и разбојиште” (Тако то назвао Цвијић у књизи „Насеља” XII с 181). Читава братства Никшићка села се тада на југ по Херцеговини, Далмацији, у југозападне крајеве Србије, одакле прелазе у Срем и Хрватску. „(Ускоковићев рад стр. 3).”

Кад се пажљиво прочитају Ускоковићево „Исељени Никшићи” у Цвијићеву „Зборнику”, не можете довољно да се начудите које су све од крупних историјских личности у Србији деветнаестог стољећа од Никшићког племена. Да само наведемо некоје: Ту је шабачки владика Хаџи-Мелентије Никшић (погинуо 1816 г.) и Карађорђевог војвода поп Филип (погинуо 1820 г.), голико угледни и политички утицајни да је од њих **зазирао** и сам Кнез Милош. Од Никшића је ужички славни Владика Јања, који је одгао у најбољој успомени и он је обновио Жичу. Од Никшића је кнежевски намјесник за Миланова малољетства Миливој Блазанац, па Миша Анастасијевић, чија је задужбина импозантна палата Велике Школе, сада зграда Старог универзитета. Од Никшића исељених су у Шумадијском устанку: Хаџи Рувим, Карађорђевог војвода Петар Молер, прота Зарија код Ужица, преси Јована Скерлића, наследни кнежеви Грбовићи у Мратицићу и две владарке: Кнегиња Љубица од Вукоманови-

ћа и Краљица Драга од Луњевица. Од Никшића је у своје вријеме претсједник владе Љубо Стојановић, славни учењак.

Код исељених Никшића, под именом „Требјешана“ у Русији, сачувало се писано да је Стеван који је саградио Манастир Морачу, имао кћер Евросиму удату за војводу Илиона у Грбљима од кога је био Никша, да је Стеван усинио Никшу, оженио га кћерком Леоновом „от веническије земљи“, запопио га и од њега постало племе Никшићи. Код Никшића, осталих у Херцеговини, чуло се је да је од исељених у Русију било „седам ђенерала“; толико су били угледни, чак и у Русији.

(7) Подаци Андрије Лубурића — Ревни сакупљач народних умотворина, црногорски учитељ Андрија Лубурић — чија збирка народних песама, по величини, како се говори, премашиће Вукову — сакупља и народна предања о старини породица и њиховим кретањима. Он се, у Божићном броју „Зетског Гласника“ (за 1935 г.), под насловом „Племе Никшићи“, укратко осврнуо на историју Никшићког племена и изложио њихово најстарије разгранаванье племенско и братствено. Овако је он ту изложио очувана народна предања:

— „Уопштено народно предање каже, да је Никша био војвода у Грбљу. На њега је напао Балша Зећанин, победио га и освојио Грбаљ. Тада је Никша са неким својим присталицама из Грбља и Паштроића ускочио у Оногошт, бану Угрени. Овај га лијепо примио и населио на Заграду у Жупи Никшићкој, а његове присталице по разним дијеловима своје бановине.

Даље се прича да је Балша затражио од Бана Угрена, да му изда Никшу и остале бјегунце, а када је овај одбио, Балша дигне војску и удари на Оногошт. Бан Угрен поступи по Никшићу плану и потуче Балшу.

Никша се доцније много осилио. Његови синови убију у Рваћеву неког бана Радана и освоје његов крај. Доцније Никша с Угреном потуче двије турске војске: једну код Кусињског Моста у Никшићу 1386, а 1388 године другу, много већу, на Никшићким Рудинама.

Између бана Угрена и Никше дошло је до сукоба око власти у Оногшту. Једном приликом Никшин син Гојко убије бана Угрена у Жупи. И Никша је погинуо иза Угрена. По предању старих Угреновића Никша је погинуо на планини Требијешу од руке војводе Леке, сина бана Угрена. А по другима погинуо је на истом мјесту од неке братоножићке чете, кад је причају његови потомци, ишао на виђење своме сину Гојаку, који је због убиства Угренова преселио у Ровца. На мјесту гдје је погинуо Никша, побијен је један велики камен, који се зове Никшин Киљан. Ниџино тијело сахрањено је код старе цркве на Заграду.

Никша је имао више синова. Знаду се имена Крајмиру, Лазару, Петру, Војину и Гојку. Мисли се да их је било осам.

Крајмир је био војвода. Он је, причају, погинуо на Косову са много Жупјана, међу којима је веле, било шеснаест главара. Он је имао синове Ливера и Драга или Драговољу. Традиција и једна народна пјесма која опјева један догађај из око 1760 године, назива Ливера војводом."

Лубурић даље наводи да је од Никшићког племена и Војвода Грдан, најкрупнија политичка личност на концу шеснаест стољећа, који је са тадашњим патријархом српским у Пећи Јованом био на челу покрета Хришћана за ослобођење од Турака. Грданови потомци имали су видна учешћа у ратовима, кандијском и морејском.

(8) Исељени Никшићи на Трмећи босанско-далматинско-личкој — Исељавање Никшића текло је преко Босне, Сјеверне Далмације, Лике и Баније, чак до Словеначких Алпа. Много их се је задржало на данашњој Трмећи трију земаља које су тада биле у саставу огромног турског царства, и то њеног Босанског пашалука. На Трмећи је, на босанској страни, Манастир Хрмањ који је једно време био владичанска резиденција. Међу калуђерима тога манастира један се звао Никшић.

Крајеви око Трмеће нису сви антропогеографски испитани, па да се може тачно утврдити које су све породице старином Никшићи. За цијеле групе градова

на Тронеђи, и то у Босанској Крајини, Далмацији и Лици, са славом Св. Лука, очувало се предање да су „некако једно па се разродило“. У Босанској Крајини, и то на Босанском Грахову има Билбина Долина, где су насељени Билбије са очуваним предањем да су од Никше.

Одатле су се расељавали по свој Босанској Крајини. Врло су борбени. Има их много у првим редовима у свим устаначким покретима, у политичким и привредним акцијама. Из њиховог рода је било више истакнутих вођа у Крајишком устанку 1875-1878. И мајка Гаврила Принципа је из тога борбеног рода. Једно су са Билбијама и Благојевићи на Змијању под Кочића Главицом. По једном предању пади су од Никшића на Змијање, а одатле прешли у Далмацију, а по другима најпре у Далмацију и од њих једни иселили на Змијање („Насеља“ књ. XX ст. 361).

У Осрецима под Углицом планином рекоше ми, да су „некако једно“ ови родови: Опачићи, Чавке; Шење; (Шевићи), Чубре, Лукмирице и Билбије. Њихове психичке особине карактерише презиме: „Опачић“, јер им је и предак био сувише „опак“. Колико их има штокуда по Лици, може се установити по д-ра Радослава М. Грујића „Племенском рјечнику личко-хрватске жупаније“, који је штампао у „Зборнику за народни живот и обичаје Јужних Словена“, књ. XXI, а који издаје загребачка Југославенска академија знаности и умјетности. По том рјечнику је у Лици: Чубрила 55 кућа у 5 насеља; Опачића 55 кућа у 10 насеља; Шења 11 кућа у једном насељу; Бандића 18 кућа у 1 насељу; Кошутића 19 кућа у 3 насеља. У Поуњу Босанске Крајине, која је антропогеографски испитана, има старином Никшића, досељених преко Лике и Далмације, оволико: Опачића 19 кућа у 8 насеља; Бандића 3 куће у 3 насеља; Чубрила 29 кућа у 10 насеља; Шевића 38 кућа у 8 насеља; Кошутића 5 кућа у 4 насеља; Билбија 1 кућа и Мићића 2 куће.

У Дијецези Горњо-Карловачкој нашао сам Лучинштака 29 презимена. Код Санског Моста, у Босанској Крајини, има породица Никшић са славом Св. Лука. У Војводини има Шевића и од њих је мајка најславнијег нашег историчара Илариона Руварца.

(9) Проблем славе Никшићког племета — Сви они који изводе своје поријекло од претка Никше, славе Св. Евангелиста Луку, који пада у јесен 18 октобра, по сг. календару. Ускоковић нарочито истиче да исељени Никшићи чувају своју славу Св. Луку. На Гласицу под Романијом плачином, забиљежио сам од једног старца народно предање да су они сви који славе Св. Луку „једна крв“, и да се не могу међу се женити. Испитујући како је дошло до тога да Никшићи славе Св. Луку, треба трагати за црквама које су посвећене Св. Луки и одкада почиње јачи култ Св. Луке.

Последњи краљ босански био је зет Деспота Бранковића; узео је унуку Деспота Ђурђа, а кћер његова сина Лазара. По смрти таста као босански престолонаследник, помоћу Угарске, заузме деспотски престо у Смедереву, у тежњи да уједини српску деспотовину са босанском државом. Странка наклоњена Турцима, Михаила Ангеловића, позове Султана да заузме Смедерево. Опкољен у Смедереву Деспот преда град, под погодбом да изађе са благом које наслиједио као мираз из богате ризнице Деспота Ђурђа Бранковића. Тада понесе и мошти Св. Луке. Чудно је како су мошти Евангелистове доспјеле — по једном рукописном кодексу који се чува у Народној библиотеци у Паризу — у Смедерево, а одатле у Јајце. Крсташи су их, за крсташких ратова, пренијели из Цариграда на једно острво. Кад је Деспот Ђурађ Бранковић морао да напусти своју државу, и да се склони у Далмацију, каза му на сну један старац, бијеле браде, за мошти. Деспот пошаље призренског епископа Михаила, игумана манастира Љеша, и једног бољара по имену Стјепана, да утаниче погодбу и допрате мошти до престонице. На Морави дочекају мошти Евангелистове тадањи патријарх српски Никодим, Деспот Ђурађ и Деспотица Јерина, њихова дјеца Мара, Ђорђе и Стефан, са много бољара, и пренесу их са великим слањем у Смедерево. По паду Смедерева, пренесу их као мираз у Јајце. Кад су краљице морале да бјеже, по паду Јајца, 1463 г., понијеле су их са собом и тако су доспјеле у Сјеверну Италију.

Једна од цркава у Котору посвећена је Св. Луки. У Боки има две три цркве посвећене Св. Луки. Св. Војводе Грдана Никшића, војвода Петар, зидао је манастир Св. Луке у селу Ливеротићу, у коме се је велики број Никшића изучио свештеничком позиву. У Купиноу, у Срђму, престолници пресељених деспота српских, по паду Смедерева, била је дворска црква посвећена Св. Луки. У Јајцу и сад постоји торањ Св. Луке са остацима цркве која је посвећена Св. Луки. Географска распрострањеност цркава, посвећених Св. Луки, означаје пут којим су ношене мошти Св. Луке, а посвета дворске црквеце у Купиноу Св. Луки, значи да су Деспотовићи имали нарочити завјет Св. Луки.

Све околности говоре да су Никшићи почели да славе Св. Луку, као своју наследну породичну славу, од оног времена кад су мошти тога Евангелиста пренесене са мора у Смедерево. Није искључено ни то да нису те мошти ношене управо преко Никшића, и ту и преноћиле у којој од цркава, и да бољарин Стјепан, који је са призренским епископом пратио те мошти, није био од Никшићког племена; чак и њихов племенски претставник и главар. Дотада су Никшићи, сва је прилика, славили Св. Петра као своју наследну породичну славу. Властелин Стеван, вјероватно претставник и главар племена Никшићког, завјетовао се при преношењу моштију — могуће да му се је Евангелист јавио у сну — да ће Св. Луку славити као преславу-прислужбу. Послеје су Никшићи, сматрајући Св. Луку као свога главног племенског заштитника код Бога, почели да га славе као своју главну славу, а дотадању своју славу Св. Петра узели као преславу-прислужбу.

На ту, иако сувише смјелу, хипотезу наводи ме ова чињеница. Потомци Никшићи — чији је култ као племенског претка толико јак у цијелој Жупи да су средњевјековни град Оногшт презвали „Никшић“, жупу „Никшићка Жупа“, поље „Никшићко Поље“; а један огроман гробни камен називају и поштују као „Никшин Киљан“ — и то они који су остали у Никшићкој Жупи славе Св. Луку, а прислужују Св. Петра. У Требјеси једном крају Никшићког Поља — прозваном по главици

Требјеси, а по њој и огранак Никшићког племена прозвани су Требјешани — биле су три цркве које су посвећене: једна Св. Ђурђу, једна Св. Богородици (Успеније) а једна Св. Петру. Манастир Морачу сматрају као задужбину свога племенитог претка Немањићког поријекла, Краља Стевана Влкановића, ујака или поочима Никшића. Огранак исељених Никшића испод главице Требјесе, и прозваних „Требјешани“, кад су се иселили у Русију код Одесе и тако саградили себи цркву, нису је посветили ниједном од трију требјешких цркава него своме племенском патрону Св. Луки. Није без икакве везе и име бољарину „Стевану“, који је пратио мошти Св. Луке; са именом „Стевана“ Влкановића.

Братство Копривице. — На Бањанима, у старој Херцеговини, живи братство Копривице са славом Св. Никола. Одатле, као од своје батствене матице, расељавали су се по Босни и Шумадији. Изразити су Динарци, расно крепак и лијеп сој људи, који своје особине преносе и тамо куда се расељавају. Синови њихових одива, поузданих у друге родове, најличнији су људи на састанцима. По одржаном братственом предању, њиховог претка родила је љуба Милоша Обилића Јела, која је била кћер косовског цара Лазара. Два варијанта тога предања нашао сам штампана, а трећи сам забиљежио од једног школованог члана њиховог братства.

(1) Податак попа Стјепе Трифковића — Поп Стјепо Трифковић, док је још био пароксијски свештеник у Блажују код Сарајева, нашао је код Копривица у селу Велој изнад Сарајевског Поља, једну стару рукописну књигу и публикувао је у Д. Б. Источнику за 1887 с. 9. То је у ствари испричана у прози свађа сестара, Обилићеве и Брапковићеве љубе, затим ток косовског боја. Као предговор садржају те књиге, поп Стјепо је навео ово предање забиљежено од њихових најстаријих људи:

— „У селу Велој, недалеко од Сарајева, живи данас један огранак породице Копривица. Та породица по предању у истој сачуваном, како днас припомињају Вучина и Мићо Копривица, потиче и приповједају Вучина и Мићо Копривица, потиче и води своје поријекло од Јеле, кћери кнеза Лазара, која је била удата за Милоша Обилића, а после је ју је заробио бан Сандаљ, и то овако: После косовске битке, када је Милош погинуо, његову жену Јелу зароби неки бан Сандаљ из Кључа у Гацку и узме је себи за жену. У њиховом брачном животу почне је тући и злостављати, пребацујући јој да воли више Милоша него њега. Јела приморана тим злоставља-

њем, једном приликом рече бану, да воли Милоша мртва него њега жива, и кад је овај зато хтеде да истуче, она умакне из двора и утече у данашње Бањане у Херцеговини. У путу у Бањанима, како је била трудна, роди мушко дијете, завије га у своју хаљину и остави у коприву, па наишав на чобане који близу тога мјеста стоку чуваше, зовне их и каже им, да то дијете узму и да га сачувају јер да ће им ваљати, па тако и оде даље молећи чобане да о њој ништа не казују. Чобани узму то дијете, однесу кући и предају на храну једној жени у селу Бањанима, која се тијех дана породила па јој дијете умрло, и ова га одхрани и васпита. Кад је то дијете доцније у животу људски ступило, назову га Копривицом по коприви, у којој је нађен, не знајући му право презимена, и од њега сва данашња породица Копривица води своје поријекло. Та је породица данас сасвим пространа, имаде је у Бањанима и по Херцеговини више од 40 кућа а скоро се толико и по Босни раселило. Предци данашњих Копривица на Велој доселили су се из Бањана око 1600 год. те су се ту опет знатно умножили и разишли. У тој породици, уколико памте Мића и Вучина Копривице било је од увјек чланова, који знадијаху читати и писати све до данас. Зато у исте породице имаде још и данас много сасвим старих руком писаних књига и ја сам истражујући народне старине нашао више таквих у Миће Копривице, међу којима једну одвише стару у сасвим малом формату од 156 листова. Књига та садржи у себи доста обилан разноврстан садржај у коме је горњи наслов **С к а з а н и** је **ж и т и ј а** **к н е з а** **Л а з а р а**, писано 7048 (1540) год. Писана је старо-српски и то по више ријечи заједно без иједне тачке и запете. Зато се при преписивању морале по смислу ради бољег разумијевања по које ријечи раставити и по која тачка уметнути. Књига је пренешена из Херцеговине, од предака данашњих Копривица, кад су се у Босну доселили и сачувана у кући Миће Копривице". —

(2) Податак Андрије Лубурића. — Познати сакупљач народних пјесама и породичних предања, Андрија Лубурић, забиљежио је укратко и о поријеклу Копривица, у своме штампаном раду: Орловићи и њихова улога у црногорском бадњем вечеру 1710 године. То предање овако гласи:

— „Обреновићи (Милош, Јован и Јеврем) су по раширеном предању пореклом из Бањана у Херцеговини. Њихови претци су прешли у Шумадију око 1705 год. Они су од чувене херцеговачке породице Копривица. А према уопштеном народном предању Копривице воде порекло од Николе сина Сандаља Хранића и Јеле Балшићке, ћерке кнеза Лазара коју народне песме и предања називају „Милошева Јела“ По једном казивању, које је забележио др. Јован Ердељановић („Братоножићи“ у српском етнографском зборнику XII, 504) Обреновићи су пореклом из Братоножића од тамошњег братства Прогоновића и њихови су се претци крајем седамнаестог или почетком осамнаестог века преселили из Братоножића у Србију.”

(3) Податак једног школованог Копривице. — Један школован члан братства Копривица г. Андрија Копривица, професор Богословије у Сарајеву, забиљежио је од најстаријих људи свога братства на Бањанима ово предање, које има облик легенде:

— „Послије погибије Милоша Обилића, његова жена Јела кћер цара Лазара, пошла је преко Босне за Зету, која је тада била слободна. На путу кроз Босну зароби је Сандаљ Хранић, и пошто је била врло лијепа заљуби се у њу и против њене воље задржи је код себе. Узалудно је она покушавала да се од њега ослободи на неки миран начин. И пошто мирним путем није успјела, то је прибјегла лукавству и превари и то на овај начин: Сандаљ је имао катуне и велике посједе у Гацку и једне године оти-ду тамо да проведу љето. Том приликом Јела замо-ли Сандаља, да јој дозволи да ту подигне једну црквицу, где би се могла молити Богу. Сандаљ јој је испунио молбу и она је направила цркву по уна-

пред створеном плану оставивши једна мала врата на олтару куда ће касније, као што ћемо видјети и побјећи од Сандаља.

Једнога празничног дана пођу њих двоје у цркву. Сандаљ је пошао са њом у цркву, бојао се да је и у цркву пусти саму јер је много волио. Пошто су неколико постајали заједно, Јела је рекла Сандаљу да сад треба да уђе мало и у олтар да ће помоли Богу, јер је то по закону њеном. Она тада уђе у олтар и одмах изађе кроз врата која је затораније и направила и брзо отиде до своје вјерне пратице која је већ чекала на одређеном мјесту са одморним коњима и мазгама као и са потребним новцем и одмах пођу према Зети. Коње и мазге су по њеном упутству потковали наопако да би укрили траг пред потјером.

Кад су били преко Бањана, Јела је добила порађајне нападе јер је била остала у другом стању са Сандаљом, и ту на путу роди једно мушко дијете. И не могавши га носити даље, бјежећи испред потјере, остави га у коприви поред пута. А она бјежећи настави пут. Пошто је изашла на једну висораван одакле је последњи пут могла видјети мјесто гдје је оставила своје чедо, окрене се и рече: „Гдје си сада моје злато“. На том мјесту нарочито је зажалила за дјететом и упутила је неке чобане који су туда чували стадо да пођу на мјесто које им је показала и тамо ће наћи једно дијете па нека га узму и чувају код себе. Чобани су пошли и нашли дијете, као што им је и казала. А то мјесто где је она зауставила да види своје злато, прозвало се „Златна страна“, па се и данас тако зове.

Кад је била на измаку из Бањана, опет је зажалила за дјететом. Ту је нашла једног мјештанина и казала му како је и гдје је оставила дијете. Али како му није оставила ништа, извади неколико дуката па му да као награду и помоћ ономе човјеку код кога се нађе њено дијете. Ово мјесто по томе се зове „Дукат“, па се и данас тако зове.

Њено дијете нашао је и узео један Миловић који су ту тада били као старосједиоци. Он га је подигао и то је дијете од Миловића узело славу Св. Николу коју слави и данас цијело братство, а Николице, љетног Св. Николу које је такође од Миловића примило, славило је све до послје рата. Послије рата више их не слави готово нико, него су сви задржали једну главну славу.

Јела је послје тога прешла у Зету и удача се за једног Балшића, али није заборавила на своје дијете, него је за здравље и напредак његов и његова потоњства подигла једну цркву на једноме од острва у скадарском језеру, која је данас сигурно у рушевинама или је под водом.

Миловићи, који су подигли њезино дијете због тога што су га нашли у коприви прозвали су га Копривица. То је презиме и остало кроз све вријеме до данас."

Слушао сам од више људи ову легенду о претку братства Копривица и настојао сам да сазнам мишљење да ли је то дијете син Милоша Обилића или **син Сандаљев**. Као додатак легенди прича се: да је Јела хвалила Милошево јунаштво и да је Сандаљу било то криво; да му је Јела рекла да Милоша воли мртва него Сандаља жива; зато да је Сандаљ избио и она због тога побјегла. По схватању народном, као да је предак Копривица син Милошев кога је Јела, оставши удовица иза погибије Милошеве, донијела у утроби кад се удала за Сандаља.

Код Копривица је јак култ Косовског хероја Обилића. За поријекло Обреновића да су од Копривица, говори ова чињеница: сви су Обреновићи сем кнез Милошеве двојице браће војводе Јеврема и Јована и задњег Обреновића Александра — имали имена косовског хероја. Кнез Милошев брат је био Милан, Карађорђев руднички војвода; Милошеви су синови кнез Милан и кнез Михајло; Милошев је синовац Милош, отац Краља Милана. Чак и одиве Копривица надијевају та имена својим синовима. Познавао сам три брата у Босанској Крајини, досељена из Херцеговине, које је родила одива Копривица, а само је један остао у Херцеговини. Имена су им:

Михаило, Мићо Миле и Лазар. Михаилов је унук по кћери професор Универзитета у Загребу госп. др. Драго Перовић.

Мрњачевићи — То је позната историска средњевјековна породица која је постала и легендарна и опјевана цијелим циклусом народних пјесама. Познато је да је Мрњачевић краљ Вукашин и да је он отац Краља Марка, народном пјесмом опјеваног Краљевића Марка, о коме постоји цијела литература. Византијски историчар Халкокондила наводи да је на двору цара Душана један од браће Мрњачевића био пехарник, а други коњушар. Критични историчар Јиричек („Историја Срба“ књ. I. стр. 313, 314) овако је навео предања о поријеклу Мрњачевића: „Казивање дубровачких хроничара око 1600 налик је на скаску. По Орбинију, отац ове браће био би неки сиромашан еластелин Мрњава из Ливна који је после живео код Благаја на Неретви; па га је цар Стефан позвао себи на двор (Orbini 274, Luccari пр. изд. 58). На ове херцеговачке скаске надовезује се једна позната хроника Манастира Зоографа на Св. Гори по којој би Вукашин водио порекло из села Опанака код Омиша (Јордан Иванов, 171). Ово име потсећа на Мрњана (**Mer-ganus**) који се у једној повељи око 1280 спомиње у Требињу као казнец или благајник (**camerarius**) краљице Јелене, матере Уроша II.”

Међутим народна предања о поријеклу браће Мрњачевића и о њиховим родитељима, у више разних имена, живе у народу у безброј варијаната и њих су записивали скупљачи народног блага, народних умотворина и описивачи народног живота. Донијећемо преглед тих народних предања у облику легенди и скаски по хронолошком реду како су забиљежена и публикована, и назначити гдје су све забиљежена. Ово су мјеста и крајеви гдје су забиљежена: Шумадија, Гужа и Левач, источна Србија око Ниша, сјеверна Далмација, Кордун у Хрватској, Војводина, Бјелопавлићи (стара Зета) и Бока. Та предања су за нас још од већег значаја и интереса због тога што су то дјед и баба најпопуларнијег јунака на цијелом Балканском Полуострву о коме има на стотине, и до хиљаде, народних пјесама, скоро код свих балканских народа.

(1) Податак Вука Караџића — Познати скупљач народног блага, народних умотворина Вук записао је у свој Ријечник ово: „Мрњавчева Градина (зидине) у селу Ловрећу, између Сиња и Имотскога и вели: Онуда се приповиједа да се ондје родио отац Краљевића Марка. Ја сам у Тршићу слушао да је Вукашин дошао од некуда иза Мостара града из села Опанака; а и код Мрњавчеве Градине и сад има село Опанци.”

(2) Податак у Календару „Војвођанин”. — У публикацији Војвођанин, српско-народни календар за 1857 (стр. 63-65) штампано је народно предање под насловом Народна прича о смрти цара српског Уроша V, сина цара Душана Силног. Иако је прича под сумњом да је догођена према Пајсијевом Житију Цара Уроша V, дојосимо је због старости од 80 г., њеног публиковања и то од ријечи до ријечи:

— „Србскији цар Душан имао је једну сестру. Па будући да је неописано мрасава и ружна била, то замоли свога брата цара, да јој допусти, да из двора ма куд’ у свет иде, само да није онде на очима у царском деору. Цар јој допусти, по с том примједбом да се нигди не казује, да је царска сестра. Кад’ му она ово обећа, обдари је он царским даром. Она оде, и више се за њу ништа знало ни чуло није, гди је и какоје.

После неколико година зажели србски цар Душан Силни, да своје огромно царство пооди, као што то и данас мудри цареви чине, који се желе о благостању својих поданика да увјере, те тако путујући дође у Далмацију, у село Грбљане. Но пре нег’ што ће у ово село доћи, поручи цар кнезу Гребљанском, да га на вечеру очекује. Кнез саопшти долазак царев кнегињи. Кнегиња се забрине, ко ће цару вечеру да зготови.

Исти је кнез имао једног’ пастира по имену Мрњу. Овај је Мрња био некији малији човјекуљак. У исто време била је у служби код поменутога кнеза и једна служавка, по имену „Груба”. На неколико година пре доласка цара Душана у Грбљане рекне кнегиња кнезу: „Како би било,

кад' би ми удали Грубу за Мрњу; Груба је ружна а Мрња је опет мален, ја држим, да ћемо добро дјело учинити, ако их вјенчамо." Кнез јој ово њено предложење одобри, те их испитају и вјенчају.

Као што је речено: Груба је у кући кнежевој послове служавке одправљала, а Мрња је опет овце кнежеве чувао. Бог им благослови брак њихов и усрећи их са троје мушке деце.

Оног' дана пред ноћ, кад' ће цар доћи изађе кнегиња брижно у кујину. Кад' Груба онако брижну кнегињу видје запита је: „Зашто си, госпођо кнегињо тако брижна?" На које јој ова одговори: „А како нећу бити брижна, кад' ће нам вечерас цар на вечеру доћи, а ја тужна неznam, како ћу цару зготовити вечеру". Груба јој одма на ово одговори: „Ако је то, госпођо, сва твоја брига, то се очда ништа не брини, ја ћу цару зготовит' вечеру. Кнегиња се од чуда насмеје, па рекне: „Иди, Грубо, небудали, одкуд' ћеш ти моћи за цара зготовит' вечеру? Груба јој и опет рекне: „Да, ја ћу цару зготовит' вечеру, па ако му се недопадче, а оно нека ми одма главу одсече". Шта је сад' знала кнегиња друго чинити, већ јој одобри њену понуду.

Цар вечера и преноћи. Кнегиња је млада и неописано лепа била. Кад' сутра дан цар устане и већ да пође, зовне кнегињу те запита, ко му је синоћ ону вечеру зготовио да га жели да види и обдари. На које му кнегиња одговори: „Светли царе! огрејано сунце! не иштите ону особу да видите, јер је тако ружна да ћете се одма згрозити кад' је видите; она је код нас у служби више година, те је удадосмо за нашег' пастира. О, светла круно! не иштите њу да видите, већ ако управ' жели Ваше царско Величество њу да обдари, а оно ћу Вам' довести њечо троје дечице, која су тако лепа, као три златна крста.

Цар одобри ову кнегињину понуду. Деца се изведу. Цар их обдари и изјави своју жељу да их поведе са собом у двор царски гди да се васпитају. Матери њиховој ово истина тешко падне, да се са

децом својом растане, но будући да је знала, да их своје брату предаје; то се ипак утјеша.

Цар узме дјецу са собом те поведе, но у исто време изјави кнегињи насамо своју жељу, будући да још онда цар Душан порога имао није: да ако кнегиња мушко чедо роди, да га такође у двор царски пошље, које ће он усвојити; па онда пође даље из Г'ребљана. Мрња чује да је цар његову децу узео, те изађе на пут пред цара са бузом у руци и заште своју дјецу. Цар га стане одбијати говорећи, да ће он његову дјецу срећном учинити, и да ће му они први до кољена бити. Мрња је неоступно искао своју дјецу, и кад' му цар нехтеде децу дати, увати он цара за ноге, и хтеде га с коња скинути. Кад већ цар виде, да му сва добра предлагања не помажу, а он да знак једном од својих пратиоца, који потегне буздованом и Мрњу убије.

Деца видише свога мртвог' оца. Ова се деца позиваху: Вукашин, Гојко и Угљеша. Цар је био њихов ујак. Груба је за ову тајну знала, но цар Душан и пастир Мрња ни су знали.

По одласку царевом из Гребљана по закону природе роди кнегиња за срећу мушко чедо, које у светом крштењу име добије „Лазар“. Кад' је дете

*) Овдје се не мисли на данашњу владу ни на данашњу опозицију него се означаје ово као општа појава.

поодрасло, пошаље га кнез и кнегиња у царски двор. У исто време роди и царица Душанова Јелена царевића Уроша V, престолонаследника Душановог'.

(3) Миљевићев податак из Шумадије — Милан Ђ. Миљевић у својој Кнежевини Србији (стр. 231), која је штампана 1876 г., донио је предање о цркви Жевици у Поточанима (2½ сата од Борча), задужбини Краљевића Марка, и легенду о родитељима браће Мрњачевића која гласи:

— „У породици Немањића, вели прича; била је једна девојка тако ружна, да је била страхота погледати је. Њу узе Мрња, отац Мрњачевића. После неколико година живота с њоме, он је отера и огласи да је умрла. Она се, јадница, потуцала, па се у тој планини настани, као некакво дивље створење. Удри туда цар Душан, и заноћи на месту Бечевици. Кад' је био о вечери, а он опази да су му зготовљена јела која је још као дете најрадије јео. „Ко је ово готовио?“ упита цар. Сељаци кажу да је то нека жена из света, која одавно живи ту у планини као пустињница, па сад им се понудила да зготови вечеру за цара. Цар заповеди да му је доведу. Сељаци се почну устезати, говорећи му да је она ружна преко сваке мере. „Да' се доведе!“ рекне цар царски. И кад она дође, цар позна своју родицу која је била за Мрњом. Она му ту каже сву своју историју и патње. Па како се није хтела више враћати мужу, цар јој начини поменућу цркву, где је живела као калуђерица, до смрти, и ту упокана“. —

(4) Податак из Грбља. — У Београдским Новинама од 1896 г. бр. 301 изашла је легенда о родитељима браће Мрњачевића коју у краћем изводу доносимо:

— Сестра цара Душана звала се Мрња и она је служила у Грбљу код кнеза, и удала се за слугу Дрњу. За покој душе Дрњине, који је по цареву налогу погубљен, подигнут је о трошку царевом манастир Подластва, који слави св. Богородицу, 8 септембра, а налази се у врх Мрчева Поља у Грбљу.

(5) Предање из Шумадиског Левча. — У часопису,

Караџић за 1889. (стр. 228) изашло је ово народно предање са насловом Грда и Мрља:

У силнога цара Стевана била сестра по имену Грда. Да му не би својом грубоћом двор срамотила, цар је отера одатле. Дуго и дуго лутала је Грда од немила до недрага, док је најпосле не донесе пут у једну богату кућу једног великог града. У домаћина те богате куће био је син посве неуредан, мрљав и хаљкав, и због тога су га звали Мрља. И тако домаћин ожени Мрљу Грдом. Грда и Мрља живели су лепо. У њиховом лепом животу Бог им даровао три сина: Вукашина, Угљешу и Гојка. Једном је силни цар Стеван путовао по својој великој и пространој царевини. Путујући тако дође у град у коме су живели Грда и Мрља са својом лепом дечицом. И не знајући, да му је ту сестра, он се настани у кући баш онога домаћина за чијим је сином била Грда. Због њихове грубоће домаћин их отера у шуму код стоке да се тамо налазе док цар код њега буде. Ту је овај богати домаћин частио цара што је боље умео и знао, али је цар ипак чашћу био незадовољан, јер нико није умео да му зготови оно јело, које је он највише волео. Чује ово Грда, па крадом дође из планине те зготови за цара ручак и он буде потпуно задовољан. Цар запита домаћина: ко му је зготовио овај ручак? А он му одговори: „Моја сна Грда“. Чувши за то ретко име, цар се сети да то не буде његова сестра, па заповеди, да му одмах ту жену изведу. Кад је изведоше цар позна своју сестру, изљуби се с њом и замоли је, да му опрости, што је из двора отерао. Грда му то опрости и он се с њом, Мрљом и њиховом децом одмах врати у двор где су поред њега царски уживали. Ту на двору свога ујака одрасли су сестрићи: Вукашин, Угљеша и Гојко. Али су сестрићи били неблагодарни на доброту свога ујака. Кад су одрасли и ојачали они су му у царевини свакојакe сметње чинили, па му на послетку и сина убили, па се сами зацарили.

— По причању пок. деда Марисава Ђорића, из Пољне, Левач. —

(6) Предање из околине Ниша. — Б. Тирић записао је у околини Ниша народно предање о родитељима браће Мриачевића, са насловом Груба и Мрља и она је изашла у Звезди (бр. 91 од 1899 г.) и оно у изводу гласи (према књизи Ср. Ј. Стојковића Краљевић Марко стр. 62).

— „Цар Степан имао је ружну али мудру сестру Грубу, која је са ругобе свима омрзла. Кад она то опази, напусти царев двор и тумарне у свет, те падне на конак неком имућном домаћину, који није имао деце. Видећи је мудру и кућаницу, домаћин је узме под своје, а потом је привенча за свога овчара Мрљу, с којим роди Вукашина, Угљешу и Гојка; и домаћину под старост даде Бог сина Лазара. Једном цар Степан, обилазећи царство, дође у то село, где буде услужен јелом и ђаконијом као у царском двору. Томе се цар зачуди; а кад му рекоше да је јело зготовило неко ружно челаде, затражи да га види; но Груба не смеде изаћи на очи цареве, већ му посла своје синове. Цар познаде у њима царску крв, сети се сестре своје, па му сузе потекоше. Онда цар узме к себи Вукашина и Угљешу, као и домаћинова Лазара, да их води у Призрен; но како се томе успротиви Мрља, би по царевој наредби убијен. Деца су видела како им царски људи оца убише, би им жао, али се не заплакаше. Та деца посташе царски људи и великани. Вукашин је гледао да освети оца, а Лазар оста цару захвалан и веран. Лазар је бранио и царева сина Уроша, а Вукашин га је убио”. —

(7) Податак из Оточке Крајине у Хрватској. —

Слично предање записао је од Илије Тртице у Црној Власти (Оточка Крајина у Хрватској) Манојло Бубало-Кордунаш и оно је штампано у Календару Србобран за 1900 г. (стр. 118 и 119), а у кратком изводу гласи:

— „Царева сестра звала се Мрња, а дошла је у Дубровник, ту је служила код кнеза и удала се за његовог слугу, који се звао Грабљо. Цар Душан, дошав у Дубровник, јео је јела сестрина, познао сестру, покајао се, узео са собом не само њу, него

и њена мужа с њихна три сина и васпитао их. Тако су по њој Мрњавчевићи". —

(8) Податак ђенерала Мишковића. — Ђенерал Јован Мишковић у своме раду Географско-историјске слике из Краљевине Србије, који је штампан у Годишњици Николе Чупића књ. XXI., доноси (стр. 98 и 100) ово народно предање о родитељима браће Мрњачевића: 11

— „Цар Душан отерао је био своју сестру Грубану, што је врло груба (ружна) била, па с тога је тако и названа. Грубана однекуда дође у Поточане, неком Станоју, коме је кућа била где је сада коса Становиште. Ту се она уда за Станојевог слугу Мрњу и с њим изроди красне синове: Вукашина, Угљешу и Гојка. — Кад је Душан путовао по овом крају, дошао је на конак у Поточане Станоју, и тада му Грубана спреми вечеру „маст из костију јагњећих ногу“, које је јело цар веома волео, а сестра му знала за то, па хтела да га почаст. Кад је цар окусио јело зачуди се, па упита, ко је јело зготовио, они му кажу и на његово наваљивање морадну да изведу Грубану преда њ, у којој Душан познаде своју сестру. Сад јој он рекне да бира кога хоће од његових велможа за мужа, али она не хте ни једнога, већ се изрази опет за свога Мрњу. Цар, да би га се курталисао, да га не срамоти, нареди те га убију на Селишту у Бечевици. Грубана поче кукати и проклињати цара, а он да би је ублажио рече: „Ђути, подићи ћу му цркву за спомен да је ни у „Бечу“ нема“. А други велe да се народ не „бечи“ на убиство. Отуда име селу „Бечевица“; а тако је постала и „Мрњина Црква“ како је народ у околини зове“. —

(9) Податак из Шумадијске Груже. — Цвијићев сарадник пок. др. Михаило Драгић, у своме раду Г р у ж а („Насеља“ књ. X. стр. 216 и 217), 1921 г.; донео је варијату легенде о родитељима браће Мрњачевића која гласи:

— „Четврт часа на Југ од села (идући ка Борчу) у данашњем гробљу налази се једна црквина,

добро очувана. Та се црква звала Бечевица. За њен је постанак везано ово, иначе познато предање. Цар Душан је имао једну врло ружну сестру, те је стога отера са двора. Она се звала Груба. Лугајући она дође у Поточане неком богатом сељаку Аксентију да служи. Код тог Аксентија био је неки слуга Мрља, врло ружан човек, кога Аксентије ожени са Грубом и из тога се брака родише Вукашин, Угљеша и Гојко. Цар Душан путујући једном по свом царству законачи код тог домаћина Аксентија у Поточанима. Домаћин је желео да што боље угости цара, те се распитивао шта цар наволије да једе. Груба онда рече да зна шта цар радо једе и спреми му телеће језике. Цар се веома зачуди јелу по његовој вољи спремљеном и затражи да му домаћин доведе онога ко је спремио јело. Домаћин се устезао и одвраћао цара од тога, јер је, вели, то једна врло ружна жена. Но цар је хтео свакако да је види и нареди да је доведу. Кад су је довели цар позна у њој своју сестру. Сутрадан цар је поведе са својом сритом. Кад су били на данашњем Селишту, цар јој дозволи да склопи руке око врата једноме из његове свите, кога хоће за мужа. Но она склопи руке око свога ружнога мужа Мрље. Онда се цар наљути и нареди да се Мрља убије. Када су Мрљини синови одрасли, дознаду за смрт свога оца и потраже му гроб, и на том месту подигну цркву. Бечевицом се назвала зато, што се са свију страна видела (избегла). Њу су доцније Турци разрушили, али су јој видови још и сад местимце до три метра очувани.

(10)¹ Податак из Бјелопавлића. — Цвијићев сарадник Петар Шобајић у своме раду Бјелопавлићи и Пјешивци, 1923 г., (Насеља, књ. XV стр. 225) донио је о томе како је названа једна ливада „Мрње“ ово народно објашњење:

— „Једна ливада међу кућама у Ђуриоцу (Косови Луг) носи име Мрње. Постоји онамо предање да су Мрњачевићи били из Косовог Луга. Цар Душан је имао ружну сестру, по имену Грубу. Хтео се ње на сваки начин отарасити, па је дадне једном

слуги, да је одведе и негде загуби. Наишли били они тако преко луга, где уморни сврате у једну колибу. У њој живео Мрња, крупан, руњав и врло ружан човек. Он се заљуби у Грубу и узме је за жену. Од њих су били Мрњачевићи, који су одандо предигли у Скадар. Близу Мрња се једно место зове Радаковићи". —

(11) Прича о сестри и зету Везира Соколовића. —

На другом мјесту (Политика од 7 јула 1935 г. стр. 14) изнио сам податке неке који указују могућност да су Соколовићи од потомака краља Владислава, онога који је подигао себи као задужбину Манастир Милешево и у њему био сахрањен, а чијем се потомству губи сваки писани траг у Херцеговини. Поред осталог, позивао сам се на изјаву самога Соколовића млетачком посланику „да је деспотског рода поријеклом". Засада као најјачи доказ за ту смјелу хипотезу — коју чеки критичари сматрају као дрску, чак и неозбиљну — доносимо оно што је босански историчар др. Сафетбег Башагић донио у својој: Краткој упути у прошлост Босне и Херцеговине (стр. 37.) Само нажалост, Башагић није навео да ли је ово нашао где записано у турским изворима, или је чуо у нашем народу, и ако је код нас нашао да је навео име човјека од кога је то казивање чуо. То предање о кћери и зету Везира Соколовића гласи овако:

— „Приповиједа се да је Синан бег био веома ружан и црн у лицу. Кад је Мехмед паша (Соколовић) Високи постао велики везир, позвао је Синан бега и сестру да га посјете у Цариграду. Једном, да је искуша, рече сестри у четири ока: „Како си могла изабрати оног црног угурсуза за мужа? Него знаш што: ја ћу теби дати кога год хоћеш од стамбулских лала и паша". На одређен дан и мјесто рече јој да дође, куда ће проћи сви стамбулски племићи, па који јој се допадне нека баци на њега златну јабуку да се зна на кога је пано избор. Тако се догоди. Све што је од ока и племена прошета испред ње, а Синан бег најзадњи. Мудра Соколовићка баци на њега јабуку, што је Мехмед пашу

већма изненадило. На питање, зашто је опет Синала одабрала, рече: „У мојим очима нема ниједан присталији и вриједнији за ме од мог Синана“. То ће Мехмеду веома допадне, па је богато дарова и опреми са Синаном на Херцеговину. Синан бег је саградио лијепу џамију у Чајничу, гдје и покопан са женом, и џамију у Невесињу“. —

Треба само упоредити оно из варијанта Ћенерала Мишковића, забиљеженог у Шумадији: „Сад рекне цар сестри да бира кога хоће од велможа за мужа, али она нехте ниједнога већ се изрази за свога Мрњу“, и ово из Башагићева казивања што је рекао Соколовић сестри: да бира кога год хоће од стамболских лала и паша — а она се изјаснила за Синана — јасно се види да је мотив исти и то одржано народно предање да је, исламизовањем извјесних породица, припачено.

Карактер Мрње, оца „журе“ Вукашина; најјаче је изражен у умјетничкој причи некога Ј. П. Р: у Босанској Вили (за 1894 г. у више наставака) са наставом Низ гробова, а коју је, по романичарској приповједачкој моди, саставио на основу варијаната легенди о родитељима браће Мрњачевића и где се отац Вукашинов, а дјед Марка Краљевића, зове „Мрија“ Чојчурак. Преплеће се са легендама о поријеклу косовског Цара Лазара, и да је Вукашин убио сина Цара Душана, нејаког Уроша, зато што је Душан дао погубити Вукашиновог оца Мрњу.

Овоме прегледу легенди и скаски о родитељима браће Мрњачевића, додаћемо још и ове податке: (1) Чедо Мијатовић у своме дјелу: Деспот Ђурађ Бранковић (књ. I стр. 349, 385, 386) спомиње Ђурђа Мрњачевића, праунука Вукашинова брата Гојка. — (2) У Кучима, као саставни део племена Куча, има братство Мрњавчића са 330 домова, који славе св. Димитрија, а прислужују св. Шћепану (2 августа, пренос мошти Архиђаконa Стевана), са очуваним предањем да су од Гојка, брата Вукашинова (д-р Јован Ердељановић Племене Кучи, Насеља књ. IV, стр. 130). Историк Љуба Ковачевић мисли да су ти Мрњачевићи од Гојка Балшића, праунука кћери краља Вукашина. — (3) У Босан-

ској Крајини, у селу Герзову, живи група родова са славом Св. Стеван Архиђакон и одржаним предањем да им је старина од Скадра, пре 400 г., и да су се звали Мрњавчићи. Да су се донеста сматрали као Мрњавчићи, доказ је запис, 200 г. стар на једном рукописном Псалтиру свештеничке породице Бубњевића и који гласи: „Саставихом глаголеми псалми Давидови и пјесни Мојсеови, такожде глаголеми Псалтир рука грешна дијака Лазе от села зовеми Герзово родом Вујашковић от племена Мрњавчића. Потписа се 12 јуна 1737 год. (Љуб. Стојановић „Стари српски записи и натписи“ бр. 2702). На једном надгробном крсту означен је отац Лазин као Вујашко Бубњевић. — (4) Ш. Милиновић спомиње породицу Мрњавци, на Ловрећу код Имоцкога у Сјеверној Далмацији, који показују ту свој некадашњи великашки јогунлук и одају своју поноситу ћуд; да вуку лозу од Краљевића Марка; да их има преко 50 обитељи, на три четири комшилук растављени живе; изнад њих стари град зову „Прилин“ где се Марко родио и у коме показују и сада дио града које зову „Краљевића Двори“ а нешто подаље „Краљевића Скакала“. Качић у свом: Разговори угодни народа словинског пјева да су се ту родили браћа Мрњачевићи. — (5) Цвијићев сарадник Саво Накићеновић спомиње у своме раду Бок (Насеља, књ. IX стр. 461) породицу Гојковиће у селу Мокриње, са славом Св. Ђурађ, да су са Косова пре 400 г. и да потјечу од Гојка Мрњачевића. — (6) Цвијићев сарадник поп Стјепо Трифковић у своме раду Сарајевско Поље (Насеља, књ. V. стр. 176) навео је за породицу Куљанин (5 кућа) са славом Св. Ђорђе, да им је старина од Колашина, пре 200 г., где су се звали Мрњавци или Мрњавчевићи. Најпре су стали код Пашинице куле па су прозвани „Куљани“. — (7) Цвијићев сарадник прото Петар Рађеновић у своме још нештампаном раду Кнешпоље и Новска Крајина, наводи да су породице Коси и Гоге заједничког поријекла, са славом Св. Ђурађ, по предању населили од Косова и да су се негде звали Штрпци или Мрњачевићи. Поменути испитивач насеља био је толико предусретљив па ми послао и ове допуне: „У селу Челе-

бигицима, гдје живи 15 кућа Косова, причао ми је кнез њихов, исто Кос, о њиховој старини. Каже да су прије 300 г. утукли са Косова. Најприје су доселили у Дубицу и живјели неко вријеме под Швабом (ваља 1718-1739). Кад је Уна опет постала међа, нису хтели бјежати ва Швабом. Вољели су остати под Турчином. Турци се почну више насељавати у Дубицу, па њих протјерају село (Челебинце). То исто, само мало друкчије причао је и Јово Кос, трговац у Бос. Дубици. Кажу да су најприје доселили с Косова на Змијање (село Перван) више Бање Луке. Позову их Косовима, Косовцима, а онамо су се звали Мрњачевићи. У Первану јако оснаже народом па се један огранак отргне и досели у околину Дубице. Настане се најприје у Тукључане а одатле се раселе и у друга села. Са Первана су могли доћи прије 150-200 г. У Дубицу се населила једна кућа по окупацији. У Међеђи од неког чух и забиљежих да су се и Гоге звали Косови". —

(8) Петар Рађеновић саопштио ми је још и овај податак: „Симић (Симо) Танкосић из Дугопоља, с тремеђе, причао ми је о поријеклу своје породице овако: Танкосићи се звали у старини Мрњачевићи. Доселили давно однекуда у Далмацију њих четворица браће: Момчило, Бурсе, Врањеш и још један, заборавио сам, како му би име. Од њих четворице постали Момчиловићи, Бурсаћи, Врањеша и још једно племе. Танкосићи и Зељковићи су од Бурсаћеве кребе. Једни се прозвали тако по Танкокоси, други по Зељки. Овај био зелених очију па га ударили звати Зељком.” — Од ових је Танкосића и чувени четнички војвода, мајор Воја Танкосић. Његова мајка Миља, причала ми је, како је слушала од Војиног оца, да је старина Танкосића „неодакле од Босне”. — (9) У селу Горовићима, под Романијом планином, наишао сам на породицу Глуховиће, са славом Св. Ђурађ, и одржано предање код њих да им је старина од Пиве где су се звали Мрњачевићи и ђдакле су одбјегли због крвне освете. — (10) Влад. Ђоровић наводи још два податка: по једном предању, поријекло је Мрњачевића из Срема, а по другом од Врања (Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књ. VI, стр. 134).

На завршетку о Мрњачевићима, по народном предању, треба упоредити ове чињенице: (1) Бискуп босански Иван Томко Мрњавчић изводи своје поријекло од Мрњачевића и Немањића. Око бакрорезне његове слике овакав је натпис:,,

Joannes Tomcus Marnavitijs ex Principibus Nissae, Comitibus Zvonik, D D. in Voynizza et Kamengrad Episkopus Bosnae.“

(Гад Југосл. акад. књ. XXXIII стр. 119 и 120). Поред Ниша, Зворника и Фојнице спомиње и Каменград, који је свакако онај у Босанској Крајини код Санског Моста. — (2) Један огранак родова са славом Св. Стеван

Архиђакон и са предањем да су од Скадра и од племена Мрњавчића, по писаном податку старом 200 г., под презименом Млађен населио се у непосредну близину Каменграда, у Саничку Жупу. — (3) Група родова у Герзову су, по одржаном предању, од Скадра и по запису старом 200 г. од племена Мрњавчића и они сви славе као главну славу Св. Стевана Архиђакона. Родови у племену Кучима, који су по предању Мрњавчићи славе Св. Димитрија као своју главну славу а сви „прислужују” љетном Св. Стевану (2 августа, пренос његових моштију). Види се јасно култ Св. Стевана — а чини ми се да је главна црква у Скадру посвећена Св. Стевану Архиђакону — код обојих Мрњавчића, и у Герзову и у Кучима, само с том разликом да герзовачки Мрњавчићи славе као главну своју славу Св. Стевана Архиђакона по Божићу, а кучки Мрњавчићи „прислужују” љетњем Св. Стевану (2 августа). А све троје горе наведено, имају нечега заједничкога и у некаквој су узрочној вези.

Кад би се строго критички анализовале све напјанте легенди о родитељима браће Мрњачевића и узело у свестрано разматрање све то и карактеристика Вукашиновог оца као „Мрија Чојчурак”, а сам Вукашин да је „жура”, па се све даље и даље трагало, дубоко и далеко у прошлост и старину — наишло би се на пранзвор, на скаске, легенде и митове пранидо-европске са извјесним утвцајем Библије (Старог Завјета) на њихово формирање.

Косовчићи — Под врхом једне од највиших балканских планина, под Дурмитором — у плеченској области Дробњаку — живи братство са 180 кућа, које слави Св. Саву као своју насљедну породичну Славу, а које као братство зову Косовчићи. Од њих има исељених по свој Босни и Херцеговини и Шумадији. У селу Самобору код Гацка има исељени огранак Косовчића са 63 кућа, сем одатле расељених по свој Босни и Војводини. Највише драгоцјених података о старини тих Косовчића сабрао је г. Андрија Љубурић и донио у својој књизи Дробњаци, племе у Херцеговини. Простор листа не дозвољава да се го све

донесе. Сем осталогa, донио је двије научио врло значајне легенде о прецима Косовчића: легенду о Грлици, удовици војводе Мусића Стевана, који је погинуо на Косову, и легенду о Вучуру, потомку Грличину, како је дијелио мегдан за цара и од њега добио спахилук. Замолио сам једног од школованих људи исељеног огранка Косовчића у Самобору, г. Милоша Слијепчевића, учитеља на Илици код Сарајева, да од својих најстаријих братственика запише одржана предања о старини, и он је био толико предустретљив, да их је записао и мени уступио за ову радњу. Та одржана предања, у облику легенди, гласе овако:

(1) Легенда о Грлици. — У вријеме косовског боја била су два брата Косовчића: Ђурђан и Јоко. Ђурђан је био очит и као војвода дробњачки учествовао је у боју косовском. Јоко је био неугледан и већ као старији „чобанчина“. Да га могне тако неугледна оженити, макар и удовицом, али висока рода Немањинског иза погинулог косовског јунака, послужи се преваром. Кад је звао Грлицу, удовицу косовског војводе Мусића Стевана, за свога брата Јока, рече јој да је виђен и лијеп, и у свему налик на њега. Грлица пристане и пође на Дробњаке. Док се спремало за свадбу, разлегадала она по људима неће ли кога спазити, налика на војводу Ђурђана. И како таквог није видјела, сврати се у једну колибицу где је један постарији човјек кухао месо за свадбаре и умакао хљеб у чорбу и јео. Упита га: „Је ли, богати, старче-омакалче, би ли ти знао за кога сам ја овде дошла?“ Јоко одговори, искрено и безазлено: „Нешто ми се мета, прдомета, таман за мене старца-омакалца“. Грлица видје да је преварена и крене са свом пратњом натраг. Сво племе пође за њом и стану је кумити да не срамоти цијело племе. То се мјесто и данас зове „Кумине Букве“. Грлица после многог преклињања пристане да се вјенча за Јока под овим условом да сви аминују што она рекне пред вјенчање. Сви Дробњаци пристану. Грлица рекне пред вјенчање: „Дао Бог, све оно што се родило од Јока Омакала било као војвода Ђурђан, а оно што се родило од Ђурђана било као Јоко!“ Сви Дробњаци аминују. И дониста синови се Грли-

чини и Јокови баце на војводу и на њих пређе дробњачко војводство и прозову их „Омакаловићи“. Од те браће Ђурјана и Јока „Омакала“ има данас у матици у Дробњацима, сем исељених, 177 кућа, и то од Ђурјана 9 родова са 90 домова, а од „Омакала“ 18 родова са 87 домова.

(2) Легенда о Вучуревом мегдану. — Самоборани су имали своју властиту земљу. О томе како су добили земљу постоји ово предање, у облику легенде, коју је и Лубурић донио у својој књизи Дробњаци, а која, према биљешкама г. Милоша Слијепчевића што их је записао од старих људи у Самобору, гласи овако:

— Војводство је доцније прешло са Ђурјана на потомке Јокове и Грличине. Један њихов праунук био је војвода Ђурица, који је био ожењен сестром Ивана Црнојевића. Син војводе Ђурице и одиве Црнојевића био је Вучур. За његова времена Дробњак је потпао под Турке, коме су Турци дали неку аутономију, а они се обрели да ће давати војничку помоћ Турцима кад буде требало. Вучур, прапраунук Грличин, ишао је са Дробњацима чак у Малу Азију, да се бори на рачун султанов. Један арапин звао је слутана на мегдан. Султан је обећао богате дарове ко погуби тога арапина. Арапин је имао неко ватрено коло с којим поплаши коња противника и вазда побиједи на мегдану. Јави се Вучур да ће за султана изаћи Арапину на мегдан. Вучур изабере коња који се није ничега плашио, а од оружја понесе и некакву ћускију. Кад Арапин баца ватрено коло, Вучуров коњ остане миран, Вучур пребије ћускијом „ватрено коло“ и Арапина посијече. Султан заогрне Вучура великом чохом „абом“ (отуда се прозову потомци Абазовићи). На питање султаново, су чим жели да га награди, он затражи толико земље колико може за дан да објаше на коњу. Султан му учини по жељи и он одабере земљу у Гацком Пољу у величини око 200 км². Вучуров син Марко насели у Самобор и порушену цркву, посвећену св. Арханђелу, поправи и посвети Св. Саву, као својој породичној слави. Од четири Мар-

кова сина постала су четири братства: Слијепчевићи, Старовићи, Поповићи и Давидовићи. Има их у Самобору око 60 кућа и толико исељених по свој Босни и Херцеговини, Шумадији и Војводини. Од њих су у Сарајеву две најстарије и најугледније српске породице, Деспићи и Јефтановићи, од којих је и Глигорије, вођ у аутономној борби Срба Босне и Херцеговине. —

(3) Григорије Петров о Самоборанима. — Сасвим је разумљива поноситост дијела брата Косовчића — и оног огранка који је остао у мatici дробњачкој под Дурмитором, и код исељених у Самобору — због тога што су високог поријекла од Грлице, удовице косовског хероја коју је, по општем схватању, родила Немањића „одива“. Кад се свестрано проматрају особине Косовчића Самоборана — и оних у новом матичном гнијезду Самобору и код оних исељених по Босни (у Сарајеву и Бирчу) — јасно се може да запази колики је утицај имала легенда о Грлици, Немањића одиви, на формирање њихових исвјесних особина. Поносни су да су старином Косовчићи и што им је Св. Сава као насљедна породична слава. Код Самоборана, који су сви погоство Вучура, праунука Грличина, запажа се тежња писмености и општој просвијећености, насљеђиваној из велике старине. Нема релативно мањег села у коме има толико писмених људи, и да их је толико школованих да им је један и универзитетски професор, а прилика је да ће ускоро бити и још један. Томе су много допринијела предања да су Косовчићи, иако они то не истичу.

Рус Григорије Петров — који је испред Друштва Просвјете путовао по свој Босни и Херцеговини и одржавао предавања, врло посјеђивана и успјела — био је о једној свечаности у Самобору код Гацка где су потомци Грличини, чак и мјесни и свештеник и учитељ Сачувало се писмо Петрова иза те свечаности које је штампано у листу Народ (Сарајево) под насловом Сеоски примери, које гласи:

— „Путујем сада по Херцеговини ради одржања предавања. Дошао сам у Самобор — Гацко. Десило се, да је у тај дан у Самобору била свечаност,

Било је освећење нове зграде за читаоницу за предавање и т. д. Село Самобор мало и, ако хоћете, херцеговачки сиромашно. Међутим зграда је лепа и прилично велика. Сазидана је рукама сељака. Приликом свечаности било је више од 120 људи.

Сви су били јаки, високи, лепо и сви су имали интелегентна лица. Ја сам у моме животу видео стотину свакојаким говора, зборова, у Европи, Азији и Америци. И морам да кажем први пут у животу видео сам толико културних лица на сељачком збору. При крају свечаности говорили су свештеник и млади народни учитељ. Ретка и срећна појава! Обојица су деца Самобора. Главна је ово: Ја сам чуо стотине речи великих говорника, министара, научника и политичара..., али оваке говоре сеоског свештеника и младог народног учитеља ја сам чуо први пут. То је доказ велике народне мудрости Херцеговаца. И ја сам срећан да сам био 5. X. у Самобору. Из зграде у малом селу, ја сам изашао с осећајем духовне радости, као да сам изашао из Лувра у Паризу”.

Неколико завршних напомена. — Овим је завршен кратак преглед народних предања и легенди о поријеклу оне групе динарских племена која вежу своју старину за Немањиче и њихове „одиве”. Губитком државне самосталности, то је било и неопходно потребно ради одржавања континуитета историјске државне мисли. Бесумње има још гдјешто штампано о старини ових племена на која, трагајући по књигама, листовима и календарима, писам наишао. Захвалан ћу бити свакоме ономе ко ми, ако гдје што наиђе а није наведено у овоме прегледу, сврати пажњу и означи гдје је што нашао штампано о старини ових племена. Свакако у народу има и значајнијих варијаната, још незаписаних, које ће са старим људима и женама отићи у гроб, ако се за времена не забиљеже. Ако се запишу, тиме ће као драгоцен материјал бити спашена за науку о нашем народу за сва времена и за нова покољења.

Тешкоћа код записивања народних предања, одржаваних усмено кроз стољећа, јесте у томе да се скуп-

љачу не вјерује да је вјерно забиљежио, него се сумњи-
чи да је тенденциозно записивао, како му када конвенира.
Чак и врхови науке нису без тога сумњицења. Један
универзитетски професор и академик, на једном мјесту,
изражава сумњу за другог универзитетског професора и
академика — који је записивао и народна предања —
да ли је вјерно записивао. Један који би криво запи-
сивао народна предања, злочинац је као и сваки онај
који кривотеори потпис на мјеници и због тога се шаље
на робију.

Ова предања о старини породица мене највише
интересују ради проучавања у колико су она имала у-
тицаја на извјесне народне особине, на формирање
етичких вриједности националних. Записујући их, треба
навести име казивача и његову старост, и од кога је он
то предање и када чуо. Из најфантастичнијих предања,
строго научном анализом, издвојиће се нешто и од и-
сторијске истине, попут рудара који из тоне (1000 кг)
рудаче вади седам грама чистог злата.

Милан Карановић